

ETHICAL EDUCATION FOR A SUSTAINABLE AND DIALOGIC FUTURE

Projekti Numër : 527134- LLP 2012-SI-COMENIUS-CMP
Projekti është i bashkëfinancuar nga Programi Comenius i Komisionit Evropian

Udhëzimet metodologjike

Produkti Nr° 6

Manual për Mësuesit dhe Edukatorët për të Promovuar Zhvillimin e Materialeve dhe Mjeteve të Trajnimit për Edukimin Etik

Emri i Projektit: ETHOS – Ethical Education for a Sustainable and Dialogic Future
(Edukimi etik për një të ardhme të qëndrueshme dhe dialogu)

Kohëzgjatja e projektit: Tetor 2012-Shtator2014

Autorjaeraportit: Evelyn Schlenk (Innovation in Learning Institute)

Kanëkontribuar: Bruno Ćurko (Association PetitPhilosophy)
Franz Feiner (KPHGraz)
Janez Juhant (Univerza v Ljubljani)
Svenja Pokorny (Amitié)
Vojko Strahovnik (Univerza v Ljubljani)

Lifelong
Learning
Programme

Projektifinancohet me mbështetjen e EACEA. Raportiparaqetidetë e autorëve dhe Komisioni nuk ka përgjegjësi për çdo përdorim që mund të bëhet nga informacioni i përmbajtur në të.

PARTNERET E PROJEKTIT ETHOS

	Univerza v Ljubljani - Teološka fakulteta, Slovenia
	Institut für Nürnb. Kirchlich e Pädagogische Hochschule Graz, Austria
	Institut für Erlangen für Lern-Innovation, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen, Germany
	Amicitie Bologna, Italy
	Scioter España, Granada, Spain
	Osnovna šola Šmartno v Tuhinju, Slovenia
	Association Petit Philosophy, Zadar, Croatia
	Inova 4T Tuzla Tehnologija Talenat Tolerancija, Bosnia and Herzegovina

MIRSEVINI!

Të dashur mësues dhe edukator ky manual është hartuar për t'ju ofruar ndihmë praktike në zhvillimin e

materialeve dhe mjeteve edukative që synojnë mësimdhënien e etikës.

Shpresojmë që manuali të jetë i qartë, i thjeshtë dhe i dobishëm! Mos ngurroni të vendosni nëse doni ta përdorni plotësisht ose nëse preferoni të ndiqni vetëm disa kapituj të caktuar.

Dhe nëse doni të thelloni disa tema, grupi partner ETHOS do të jetë i lumtur t'ju ndihmojë! Mund të na kontaktoni përmes faqes së internetit të projektit

<http://www.ethos-education.eu/>

Shijoni leximin!

Partnerët ETHOS

INDEKSI I PËRMBAJTJES

PARTNERËT E PROJEKTIT ETHOS	2
MIRËSEVINI!	2
INDEKSI I PËRMBAJTJES	3
INDEKSI I TABELAVE.....	4
INDEKSI I FIGURAVE.....	5
ÇFAR ËSHTË PROJEKTI ETHOS.....	7
KY DOKUMENT.....	8
1. NEVOJAT E PËRFITUESVE	10
1.1. REZULTATET E “RAPORTI I MODELEVE EKZISTUES TË EDUKIMIT SË ETIKËS NË SHKOLLA 10	
1.2. REZULTATET E ANALIZËS SE NEVOJAVE TË PËRDORUESVE KRYER NGA ETHOS	10
1.3. TEORIA E INTELIGJENCËS SË SHUMËFISHTË.....	13
1.4. MJETET DHE METODAT PËR TË STIMULUAR INTELIGJENCA TË SHUMËFISHTA	15
1.5. ZBATIMI I TEORISË SË INTELEGJENCËS SË SHUMFISHTË NË KLASË	16
2. ZHVILLIMI I MATERIALEVE DHE MJETEVE PËR EDUKIMIN ETIK.....	19
2.1. MATERIALE TË PËRSHTATSHME PËR KLASA TË NDRYSHME	19
2.2. TEMA KRYESORE DHE DYTËSORE.....	20
2.3. PARAQITJA E MODELEVE EDUKUKATIVE PËR ETIKËN	23
2.4. KËSHILLA PRAKTIKE PËR ATA QË ZHVILLOJNE MATERIALET EDUKATIVE PËR ETIKËN.....	24
2.5. VENDOSJA E PËRMBAJTJEVE EDUKATIVE NË NJË KIT TË MJETEVE EDUKATIVE TË NDRYSHME.....	25
3. ROLI I MËSUESIT SI MODEL ETIK	27
3.1. HISTORI E SHKURTËR E ROLIT TË MODELEVE.....	27
3.2. KUSH JANË MODELET?	27
3.3. SI DUHET TË JETË NJË MËSUES?	28
3.4. SHTJELLIMI I PROJEKTIT “HERZENSILDUNG” (Fisnikëri e Zembrës).....	29
4. FORCIMI I BASHKËPUNIMIT MIDIS MËSUESVE DHE PRINDËRIVE.....	30
4.1. KULTURA E PRITJES.....	31
4.2. KOMUNIKI ME RESPEKT PËR DALLIMET	31
4.3. BASHKËPUNIMI NË RRRITJEN DHE EDUKIMIN E FËMIJËVE	32
4.4. PJESËMARRJA E PRINDËRVE.....	32

5. PROGRAMI ETHOS PËR TRAJNIMIN E MËSUESVE	33
REFERENCA	34
SHTOJCA: MODELET DHE SHEMBUJT E MËSIMDHËNIES TE ETIKËS.....	37
A.1. HAPAT E EKSPERIENCËS (D.MIETH)	37
A.2. PROCESI I SQARIMIT TË VLERAVE (L.E.RATHS,M.HARMIN&S.BSIMON)	39
A.3. “QARKU” PËR NJË MËSIM HOLISTIK ETIK (G.STACHEL).....	42
A.4. NDJESHMËRIA ETIKE PËRGJATË DILEMËS DHE TREGIMEVE KONFLIKTUALE (L.KOHLBERG)44	
A.5. ARSYETIMI ETIK SI MËNYRË PËR GJETJEN E STANDARDEVE (A.AUER)	46
A.6. SHESHI I VLERAVE DHE ZHVILLIMIT (P.HELWIG)	48
A.7. SHKALLA E VENDIMIT (E.WOLLER)	50
A.8. SHKALLA E VENDIMIT“FREIRÄUME“ (PRÜGGER, SCHRETTLE &FEINER 2003).....	51
A.9. ETIKA GLOBALE– “WELTETHOS”(H.KÜNG).....	53
A.10. LEVIZJA BOTËRORE PËR MIRËSJELLJE	55
A.11. PROJEKT: KUSH KA FRIKË NGA KORRUPSIONI? (ASSOCIAZIONE PETIT PHILISOPHY)	56

INDEKSI I TABELAVE

Tabela 1: Lista e mjeteve dhe metodave për format e ndryshme të inteligjencës, sipas Armstrong(2009).....	16
Tabela 2: Shembuj të përdorimit të inteligjencave të shumëfishta në një klasë.....	17
Tabela 3: Prezantimi i temave kryesore të ETHOS	22
Tabela 4: Shtatë hapat për të krijuar materiale për mësimdhëniesë etikës	24
Tabela 5: Përshkrimi i Kit-ve të mjeteve mësimore të ETHOS	26

INDEKSI I FIGURAVE

Figura 1: Burimet për Udhëzimet Metodologjike	8
Figura 2: Temat etike të raportuara nga mësuesit, edukatorët, prindërit dhe të intervistuarit e tjerë.....	11
Figura 3: Çështjet etike të raportuara nga mësuesit, edukatorët dhe prindërit në analizën ETHOS	12
Figura 4: Inteligjencat e shumëfishta	14
Figura 5: Sekuenca e fotografive të pjesëmarrësve në projekt “Ne jemi një thesar, sepse sjellim talentet tona të ndryshme dhe aftësitë në komunitet”	18
Figura 6: Hierarkia e temave / objektivave	23
Figura 7: Krijesa e Jupiterit e krijuar nga Petit Philosophy, partner i ETHOS	25
Figura 8: Kit mbi temen e respektit.....	25
Figura 9: Mësuesi si model në projekt Herzensbildung	29
Figura 10: Disa pjesëmarrës në projekt Herzensbildung.....	29
Figura 11: Komunikimi dhe bashkëpunimi në KPH Praxisschule di Graz	30
Figura 13: Pjesëmarrja e prindërve dhe gjyshërve ne KPH Praxisschule di Graz	31
Figura 12: “Të Gjithë Janë Të Mirëpritur” alla KPH Graz.....	31
Figura 14: Vizitë në laboratorët e Universitetit të Grazit, të kryera nga nxënësit e KPH Praxisschule Graz.....	32
Figura 15: Prindërit marrin pjesë në punimet për sheshin e lojërave të KPH Praxisschule di Graz	32
Figura 16: Modeli “Hapat e Eksperiencës”(Dietmar Mieth)	37
Figura 17: Projekti "Uji – Elikisiri i Jetës"	38
Figura 18: Procesi i sqarimit të vlerave (<i>Raths, Harmin & Simon 1978</i>)	39
Figura 19: Rituali i mëngjesit me ushtrime fizike - perceptimi i vetes dhe të tjerëve për të filluar ditën e punës me një “moral” të mirë.....	41

Figura 20: “Rrjeti” për Mësimin Etik Holistik (Günter Stachel)	42
Figura 21: Stimulimi i ndjeshmërisë etike me tregime të dilemave dhe konflikteve (Feiner2012)	44
Figura 22: Arsyetimi etik si rrugë për të gjetur standarde (Alfons Auer,1975)	46
Figura 23: Sheshi i Vlerave dhe Zhvillimit (Paul Helwig)	48
Figure 24: Vendimi për shkallët (Woller,2000)	50
Figura 25: Libri me titull “Freiräume” (Prügger, Schrettle & Feiner2003)	51

ÇFARË ËSHTË PROJEKTI ETHOS

Njeriu duhet të gjejë vazhdimisht një ekuilibër në mes të transformimeve të shpejta që kanë një ndikim të madh në jetën e shoqërisë. Faktorët ekonomikë dhe teknikë janë faktorë që nxisin dhe gjenerojnë përparim, por ato gjithashtu kanë pasoja të thella në shkallën tonë të vlerave: gjithmonë e më pak akses i resurseve (si materiale fizike ashtu edhe të paprekshme, siç është arsimit) shpërndahet gjithnjë e më pak në mënyrë të drejtë, dhe pasiguria gjeneron frikë, shqetësime, tensione dhe madje gjendje agjitacioni që lehtë mund të shndërrohen në dhunë. Projekti ETHOS lindi pra nga pranimi se ndryshimet me të cilat po përballemi nuk janë vetëm ekonomike, por edhe politike dhe etike. Këto ndryshime na bëjnë të mendojmë se si është e mundur të jetojmë më mirë dhe të kënaqur me gjendjen tonë, dhe kjo është baza e etikës.

ETHOS synon të inkurajojë futjen e elementeve të etikës në arsimin fillor dhe në kopsht, pasi tregohet se fëmijëria është koha më e rëndësishme për të filluar zhvillimin e të menduarit kritik, respektin për të tjerët, tolerancën, të kuptuarit e dallimeve kulturore, aftësinë për të ndërmjetësuar, solidaritetin dhe dialogun.

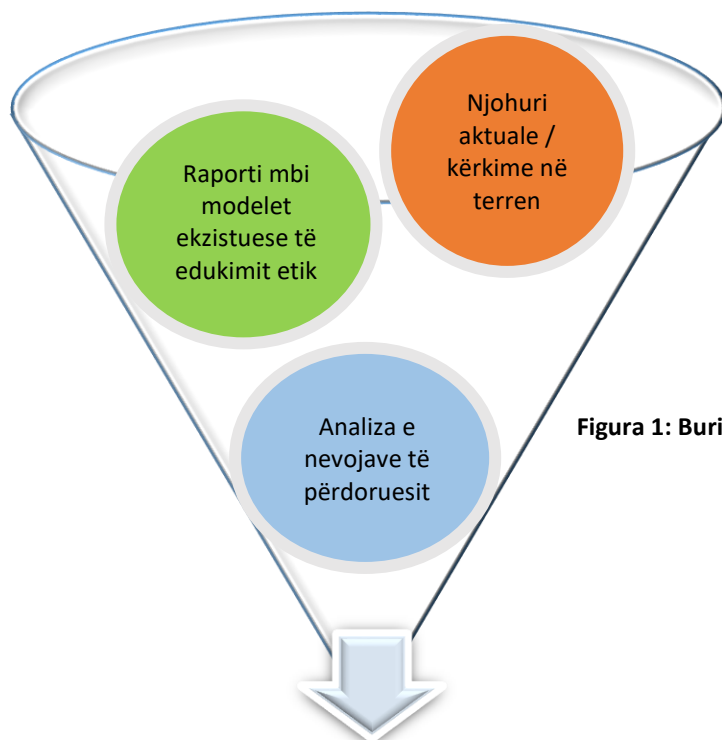
Edukimi dhe të menduarit etik luajnë një rol kyç në formimin e qenies njerëzore të pjekur. Sidoqoftë, praktikat dhe mundësitë që mësuesit kanë për të fituar njohuri në këtë fushë ndryshojnë shumë nga vendi në vend, dhe aq më tepër kur marrim parasysh mjetet arsimore jo tradicionale. Në shumë vende evropiane, edukatorët kanë shumë pak mundësi për zhvillim profesional dhe arsimim të vazhdueshëm. Kjo nevojë njihet qartë nga programi evropian i veprimit ET2020: vetëm një njohuri e mirë e etikës, e kombinuar me aftësitë e përshtatshme metodologjike, mund t'u tregojë edukatorëve rrugën drejt edukimit të etikës që mund të nxisë dialogun ndërpersonal dhe ndërkulturor. Këto janë pikërisht arsyet pse u publikua ETHOS. Ai ka për qëllim shkollat fillore, kopshtet, çerdhet dhe u ofron atyre mundësi mësimore moderne që synojnë mësimdhënies te etikës.

Projekti analizoi gjendjen ekzistuese të artit në fushën e edukimit të etikës në vendet partnere, për të përcaktuar qartë nevojat e mësuesve dhe mjetet edukative që u përshtaten më së miri fëmijëve të grupmoshave të ndryshme. Bazuar në këto rezultate, materialet dhe mjetet mësimore do të zhvillohen (të synuara si për trajnimin e mësuesve ashtu edhe për përdorim në klasë me fëmijë), të krijuara në shtatë gjuhë, të cilat përfshijnë kurse trajnimi për çështje të ndryshme etike.

Paralelisht, do të organizohen edhe kurse pilot, seminare dhe takime për të testuar dhe vërtetuar këto mjete, të cilat në këtë mënyrë do të bëhen të njohura dhe të disponueshme për të gjitha organizatat e interesuara për përdorimin e tyre.

KY DOKUMENT

Produkti N° 6 “Udhëzimet metodologjike” është përgatitur në bazë të rezultateve të punimeve të mëparshme, si produkti N° 4 "Raport mbi modelet ekzistuese të edukimit etik në shkolla" dhe produkti nr. 5 "Analiza e nevojave për trajnim". Të dyja këto produkte bazohen në njohuritë aktuale dhe kërkimet e mëparshme në fushën e edukimit të etikës. Të gjitha së bashku përbëjnë bazën për "Udhëzimet Metodologjike", të cilat synojnë t'u japin përgjigjet më të përshtatshme nevojave të përfituesve që adresojmë, si dhe të ofrojnë një udhëzues praktik për zhvillimin e materialeve dhe mjeteve edukative që do të përdoren si me kurse të trajnimit të studentëve dhe mësuesve. Këto produkte shërbejnë gjithashtu si bazë për zhvillimin e kurrikulave të reja, si dhe materialeve dhe mjeteve mësimore.

Figura 1: Burimet për Udhëzimet Metodologjike

Udhëzime metodologjike

Dokumenti është i ndarë në pesë seksione.

Kapitulli 1 ilustron pikat kryesore që rezultojnë nga analiza e nevojave të mësuesve, paraqet përvojën e tyre dhe modelet ekzistuese, dhe atë që është duke u bërë aktualisht për të zhvilluar materiale dhe mjete mësimore të përshtatshme për të nxjerrë në pah sa e rëndësishme është etika. Në fund, marrëdhëniet me Teorinë e Inteligjencave të Shumëfishta të Howard Gardner theksohen, të marra si një model si një referencë teorike e përshtatshme për këtë qëllim.

Kapitulli 2 vazhdon në rrugën e temave kryesore etike të identifikuara, duke paraqitur shkurtimisht disa modele etiko-didaktike dhe duke shpjeguar se si këto tema janë të përfshira në projektin ETHOS. Në fund, ai ofron disa rekomandime të dobishme për ata që duan të zhvillojnë materiale dhe mjete të reja mësimore.

Kapitujt 3 dhe 4 eksplorojnë nevojat e mësuesve dhe edukatorëve, të identifikuara tashmë në analizën e nevojave të përdoruesve. Ato paraqesin karakteristikat që duhet të ketë një model etik për nxënësit (kapitulli 3) dhe përshkruajnë se si të forcohet bashkëpunimi mes mësuesve dhe prindërve, në mënyrë që të punojnë së bashku në zhvillimin e edukimit etik për fëmijët (kapitulli 4).

Kapitulli 5 trajton pyetjet dhe problemet me të cilat përballen mësuesit gjatë përdorimit të mjeteve tematike të ofruara nga projekti, në mënyrë që të zhvillojnë rolin e tyre si një model etik dhe të jenë në gjendje të komunikojnë dhe të bashkëpunojnë me prindërit dhe çdo person tjetër të përfshirë në proces. Më pas, kapitulli propozon një shembull të një programi seminarik për të diskutuar çështjet më të rëndësishme.

Në fund, propozohen modele të ndryshme didaktike në fushën etike. Modelet prezantohen shkurtimisht, ilustrohen me shembuj konkretë dhe pasurohen me informacion se si t'i përshtatni ato në kontekste të ndryshme aplikimi dhe të bashkëpunoni me prindërit dhe çdo person tjetër të përfshirë në proces.

Theksojmë edhe një herë se Udhëzimet Metodologjike u drejtohen të gjithë atyre që synojnë të zhvillojnë materiale mësimore në fushën e edukimit etik, dhe janë të destinuara për çerdhet, shkollat fillore dhe shkollat 9 vjeçare.

1. NEVOJAT E PËRFITUESVE

1.1. REZULTATET E "RAPORTIT PËR MODELET EKZISTUESE TË EDUKIMIT ETIK NË SHKOLLA"

Studimi paraprak i kryer nga projekti ETHOS mbi legjislacionin, politikat dhe aktivitetet tregoi se kurrikulat e shkollave fillore dhe të çerdheve ndryshojnë ndjeshëm nga vendi në vend. Në disa shtete, nevoja për edukim etik që përfshin elementët kyç të projektit ETHOS, përkatësisht kohezionin social, respektimin e kulturave të ndryshme, mbrojtjen e trashëgimisë natyrore dhe qëndrueshmërinë mjedisore, tregohen qartë në politikat arsimore. Në disa programe kombëtare janë përfshirë edhe kurse speciale të adresuara drejtpërdrejt në këto tema.

Reflektimi etik, i cili për nga natyra e tij tenton të përfshijë pothuajse çdo temë, kërkon një qasje të integruar, brenda së cilës këto çështje duhet të trajtohen pothuajse në të gjitha lëndët e tjera shkollore (për shembull koncepti i lojës së drejtë dhe refuzimi i çdo dhune në edukimin fizik), si dhe në çdo moment të jetës në shkollë. Meqenëse edukimi i hershëm i fëmijërisë është faza kryesore në fillimin e zhvillimit të shëndetshëm - dhe edukimi etik dhe të menduarit kritik luajnë një rol të rëndësishëm në formimin e një qenieje etike njerëzore - kjo fushë arsimore është e një rëndësie vendimtare, si nga pikëpamja e fëmijëve ashtu edhe nga mësuesit. Një nga sfidat më ambicioze konsiston pikërisht në rritjen e ndërgjegjësimit për rëndësinë e të pasurit të përmbajtjeve dhe objektivave mësimore ndërdisiplinore, pasi etika nuk është një temë që mund të kufizohet në një lëndë të vetme dhe të trajtohet në mënyrë të pavarur nga çdo gjë tjetër. Aspekte të tilla si aftësitë për kohezionin social dhe komunikimin, aftësitë qytetare, vlerat demokratike, respekti për dialogun midis njerëzve dhe kulturave të ndryshme, shkojnë përtej kufijve të një lënde të vetme shkollore dhe janë në qendër të jetës shkollore në tërësi.

Këto udhëzime synojnë t'u tregojnë mësuesve dhe edukatorëve mënyrat më efektive për t'u përballur me këto sfida.

1.2. REZULTATET E ANALIZËS SË NEVOJAVE TË PËRDORUESVE TË KRYERA NGA ETHOS

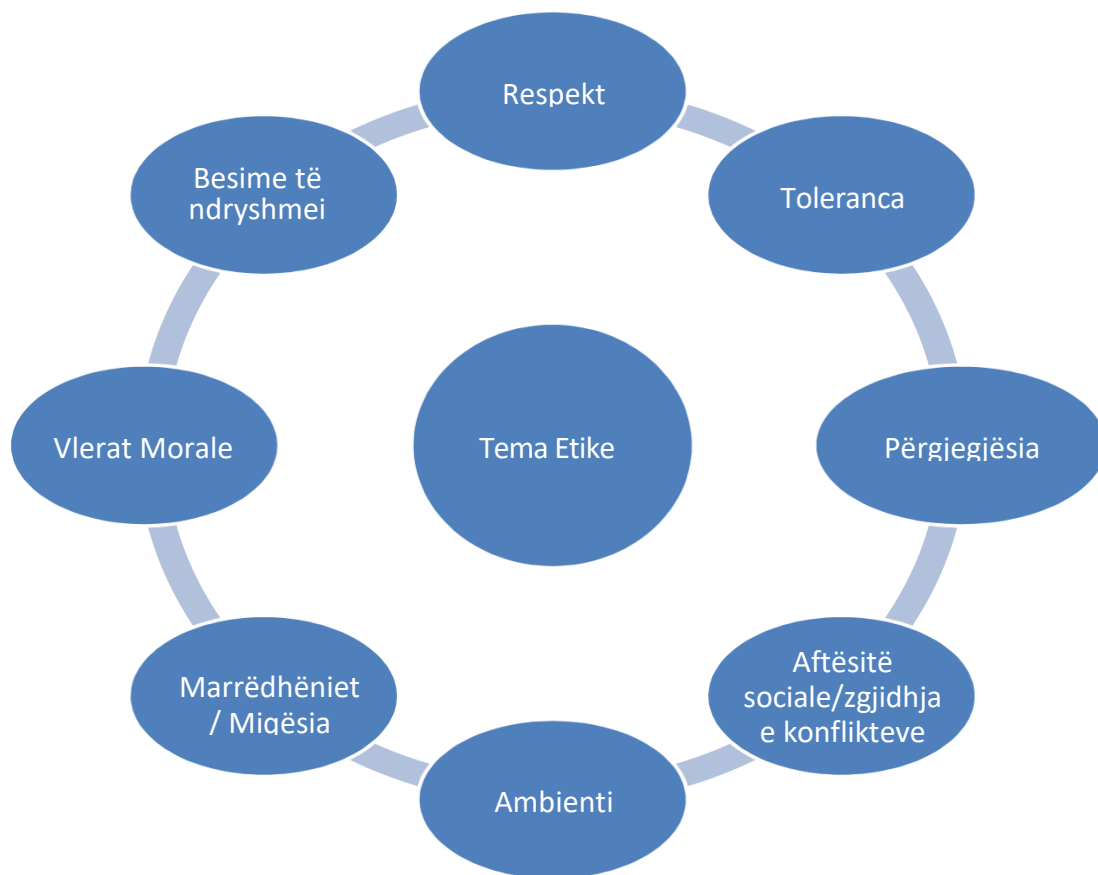
Analiza e kryer nga projekti ETHOS synoi të identifikonte nevojat e përfituesve të mundshëm të interesuar për edukimin e etikës në shkolla. Gjithsej 475 persona morën pjesë në analizë, duke përfshirë 111 mësues/edukatorë të angazhuar në intervista dhe fokus grupe, 150 mësues të tjerë që plotësuan pyetësin mbi praktikën dhe nevojat e tyre aktuale dhe 214 prindër që iu përgjigjën pyetësorëve mbi pritshmëritë e tyre në lidhje me edukimin etik të fëmijëve të tyre. Ndërsa temat e analizës ishin krejt të ndryshme në lidhje me vendin e origjinës, llojin e shkollës, moshën e fëmijëve, lëndën e mësuar, etj., kishte një konsensus të gjerë mbi rëndësinë e mësimdhënies së vlerave

etike, mbi zgjedhjen e lëndëve dhe metodat e mësimdhënies. Temat e identifikuara në të gjitha vendet dhe grupet e intervistuar ishin:

Figura 2: Çështjet etike të raportuara nga mësuesit, edukatorët, prindërit dhe të intervistuarit e tjerë

U analizuan të gjitha pyetjet cilësore (nga intervistat në fokus grup, tek pyetësorët për mësuesit dhe prindërit) të dobishme për përcaktimin e temave të "argumenta për edukimin e etikës". Është parë se mësuesit dhe prindërit e vendeve të përfshira kanë nevojë dhe pritshmëri të ngjashme në lidhje me temat më të rëndësishme për edukimin e etikës, si dhe me temat me të cilat ata do të dëshironin të trajtonte ETHOS për të zhvilluar materiale dhe mjete mësimore. Përgjigjet e tyre mund të grupohen në tetë kategori kryesore, të paraqitura në Figurën 3. Analiza tregoi gjithashtu se në të gjitha vendet mësuesit tashmë përdorin metoda dhe mjete të ndryshme për t'i bërë nxënësit e tyre të ndjeshëm ndaj çështjeve etike. Megjithatë, ata besojnë se do të ishte shumë e dobishme të disponoheshin materiale dhe mjete të reja mësimore që hapin rrugë për mësimdhënien e këtyre temave.

Figura 3: Çështjet etike të raportuara nga mësuesit, edukatorët dhe prindërit në analizën ETHOS

Edukimi i etikës përfshin një larmi të madhe temash dhe qasjesh, dhe karakterizohet nga natyra e tij shumëdimensionale dhe antropologjike. Etika është baza e marrëdhënieve me botën që na rrethon: qëllimi i saj ka qenë gjithmonë të paraqesë njeriun si person, dinjitetin e tij dhe kushtet për të bërë një jetë të mirë. Kultura në të cilën jetojmë karakterizohet nga një pluralitet krizash dhe problemesh me të cilat përballemi, nga ndërlidhja e madhe e botës (globalizimi) të "relativizimi" i vlerave, një shenjë e besimit të zvogëluar në shoqëri dhe humbjes së sigurisë krahasuar me përgjigjet dhe pyetjet themelore për ekzistencën tonë.

Etika mbron njerëzimin e ekzistencës sonë, si tek ne ashtu edhe tek njerëzit përreth nesh, duke përdorur dialogun si një mjet thelbësor. Ne jetojmë gjithmonë në marrëdhënie me të tjerët, në një marrëdhënie të dhënies dhe marrjes së ndërsjellë: për këtë arsye është e nevojshme të njohim varësinë tonë nga të tjerët dhe nevojën për t'u kujdesur për të tjerët. Kjo natyrë etike është jashtëzakonisht e rëndësishme dhe na shtyn të reflektojmë mbi drejtësinë, solidaritetin, dhembshurinë dhe bashkëpunimin.

Gjithçka është brenda marrëdhënieve të ngushta me dialogun, i cili bazohet në hapjen ndaj të tjerëve, reciprocitetin dhe njohjen reciproke.

Këto aspekte janë të rëndësishme për edukimin etik, sepse objektivi kryesor është forcimi i këtij pozicioni dialogues dhe empatik në të gjitha nivelet e procesit arsimor. Nuk është e mundur të theksohen vetëm normat e pastra themelore etike (si e vërteta, dinjiteti dhe respekti për jetën, mosdhuna, solidariteti), por edhe të theksohen ato virtyte që janë në zemër të individit dhe që mund të shfaqen në nivelin e shoqërisë. Prandaj, natyra dialoguese e edukimit etik dhe etik kërkon hapje të madhe ndaj të tjerëve dhe është e hapur për procesin e rritjes dhe të mësuarit reciprok. Në vijim do të paraqesim strategjitë edukative që mund të ndiqen për edukimin e etikës, së bashku me modele të ndryshme didaktike, të gjitha të karakterizuara nga temat e përmendura më parë.

Kërkesat për materiale të reja mësimore janë në përputhje me qasjen e projektit ETHOS ndaj "mësimdhënies së mirë", bazuar në formulimet e Teorisë së Inteligjencave të Shumëfishta të Howard Gardner. Kjo është një nga mënyrat e mundshme brenda së cilës një mësues ose edukator mund të zhvillojë materialet e veta mësimore dhe strukturën e procesit arsimor që duhet ndjekur. Në fakt, kjo teori ka avantazhin e përshtatjes me modele të ndryshme të nxënësve dhe mësuesve, si dhe të ofrimit të një gamë të gjerë ndërhyrjesh, e cila mund të lidhet lehtësisht me temat kryesore (për shembull drejtësia, miqësia, etj.) me modele specifike të mësimdhënies për rastet e ndryshme.

1.3. TEORIA E INTELIGJENCAVE TË SHUMËFISHTA

Gardner merr në konsideratë një spektër të gjerë të konceptit të inteligjencës dhe beson se çdo person ka një grup inteligjencash të shumëfishta që varen individualisht dhe nga konteksti. Llojet e ndryshme të inteligjencës së identifikuar janë:

- **gjuhësore-verbale:** aftësia për të përdorur fjalë dhe tekste për të shprehur idetë e veta dhe për të kuptuar ato të të tjerëve (shkrimtarë, folës, avokatë);
- **logjiko-matematikore:** aftësia për të kuptuar dhe përdorur parimet dhe metodat logjike për zgjidhjen e problemeve matematikore (shkencëtarë, matematikanë);
- **vizuale-hapësinore:** aftësia për të përdorur ose manipuluar hapësinën dhe për të përfaqësuar mendërisht hapësinën fizike (skulptorë, pilotë aeroplanësh, shahistë);
- **muzikë-ritmike:** aftësia për të kompozuar, interpretuar dhe njohur muzikë (interpretues, kompozitorë);
- **body-kinetics:** aftësia për të përdorur trupin për të zgjidhur një problem ose për të kryer një veprim (atletët, kërcimtarët);
- **natyralist:** aftësia për të njohur. Identifikoni dhe klasifikoni florën dhe faunën, ose klasa të tjera të objekteve (natyralistë, kuzhinierë);
- **intrapersonal:** aftësia për të kuptuar motivimet dhe emocionet e veta (shkrimtarë, psikoterapistë);
- **ndërpersonale:** aftësia për të kuptuar nevojat, synimet dhe motivimet e të

tjerëve dhe për të zhvilluar marrëdhënie (shitës, politikanë);

- **ekzistencial:** aftësia për të përdorur intuitën dhe vlerat kolektive për të kuptuar të tjerët dhe botën përreth nesh.

Qasja e Howard Gardner në qendër, me inteligjencën e tyre të shumëfishtë rreth tyre (Figura 4):

Inteligjencat e shumfishta Figura 4:

Një nxënës mund të fitojë kuptimin e plotë të një lënde kur ajo përfaqësohet në një mënyrë që stimulon të gjitha llojet e inteligjencës. Për të shqyrtuar një temë nga këndvështrime të ndryshme, është e nevojshme që koha të jetë e mjaftueshme, dhe për këtë arsye tema duhet të jetë e një rëndësie të tillë që të justifikojë këtë studim të thelluar.

Pasi të njohin teorinë e Gardnerit për inteligjencën e shumëfishtë, mësuesit, edukatorët dhe prindërit mund t'i kuptojnë më mirë fëmijët dhe t'u mundësojnë nxënësve të jenë në gjendje të eksplorojnë realitetin dhe të mësojnë sipas mënyrave të secilit. Të rriturit mund t'i ndihmojnë të rinjtë të kuptojnë dhe vlerësojnë aftësitë e tyre dhe të identifikojnë aktivitetet që mund të stimulojnë njohuri të reja.

1.4. MJETET DHE METODAT PËR STIMULIMIN E INTELIGJENCAVE TË SHUMËFISHTA

Mjetet dhe metodat që ju lejojnë të rrisni më mirë inteligjencën e studentëve janë të ndryshme në varësi të formës së inteligjencës. Armstrong (2009) ka sintetizuar një listë të metodave dhe mjeteve të vlefshme për forma të ndryshme të inteligjencës, në mënyrë që të stimulojë dhe frymëzojë punën e mësuesve dhe edukatorëve. Tabela 1 paraqet rezultatet e propozuara nga Armstrong:

Metodat dhe mjetet për inteligjencën e shumëfishtë
Libra, diskutime, lexim në grup, debate, biseda të improvizuara, lexim individual, shkrim ditari, diskutim në grupe të vogla dhe të mëdha, leksione, tekste shkollore, memorizimi i teksteve, revista klase, lexim me zë, tregim, debate studentore, audiolibra, regjistrimi i fjalëve tuaja, përdorimi i programeve të përpunimit të tekstit, lojërat gjuhësore, fletët e shënimeve, aktivitetet e shkrimit
Klasifikime dhe kategorizime, gjuhë programimi, kodim, lojëra dhe gjëgjëza logjike, ushtrime logjike, paraqitje logjiko-sekuenciale e temave, probleme matematikore, ushtrime njohëse, llogaritje, të menduarit shkencor, pyetje sokratike.
Konstruksione tredimensionale, edukim artistik, diagrame, grafikë, harta, të dhëna me ngjyra, programe grafike kompjuterike, programe dizajni kompjuterik, simbole grafike, skematizimi i ideve, tregim, harta e mendjes dhe lojëra organizative vizuale, iluzione optike, pikturë, kolazh, video, sllajde, filma, aktivitete vizuale, kërkimi i modeleve vizuale, labirintet vizuale dhe lojëra, vizualizime
Përgjigjet trupore, harta trupore, lojëra konkurruese dhe bashkëpunuese, gatim, kopshtari, aktivitete kaotike, aktivitete manuale, lëvizje kreative, ekskursione në terren, koncepte kinetike, teknika manipulimi, aktivitete mimike, aktivitete fizike, gjimnastikë, ushtrime relaksimi, përvoja prekëse, imazhe kinetike, përdorimi i gjuhës së trupit, gjuhës së duarve, programeve të realitetit virtual

Muzikë ritmike	Krijimi i melodive, diskografive, këndimi individual, shoqërimi i tingujve dhe koncepteve, dëgjimi i imazheve muzikore, muzika dhe disponimi, edukimi muzikor, programet e kompozimit muzikor, konceptet muzikore, luajtja e instrumenteve, luajtja e instrumenteve me goditje, regjistrimet muzikore, ritmet, këngët, rap, fishkëllima , përdorimi i muzikës në sfond
Naturalizëm	Akuariume, terrariume dhe ekosisteme të tjera të lëvizshme, stacione meteorologjike, studime ekologjike, kopshtari, programe kompjuterike mbi natyrën, dylbi, teleskopë, mikroskopë, video dhe filma mbi natyrën, shëtitje në natyrë, kujdes për kafshët dhe bimët në klasë
Intrapersonale	Organizimi i kohës, kurset e trajnimit motivues, momentet e lidhjes, sesionet për të përcaktuar objektivat, studimi individual, projektet dhe lojërat individuale, qendrat e interesit, periudha të shkurtra reflektimi, zgjedhja e punëve të shtëpisë, kontaktet personale, hapësirat private për studim, aktivitetet, vetëvlerësimi, të mësuarit me ritmin e vet, zgjedhja e temave dhe mjeteve të të mësuarit
Ndërpersonale	Klubet e studentëve, praktikat, lojërat në tavolinë, përfshirja e komunitetit, ndërmjetësimi i konflikteve, grupet e bashkëpunimit, mentorimi ndër breza, grupet e mendimit, programet interaktive ose platformat e internetit, ndërveprimi ndërpersonal, aktivitetet e bashkëmoshatarëve, simulimet

Tabela 1: Lista e mjeteve dhe metodave për forma të ndryshme të inteligjencës, sipas Armstrong (2009)

Siç sugjerohet nga Tabela 1, ekzistojnë metoda dhe mjete të shumta të afta për të pasuruar mësimet në klasë në mënyrë krijuese dhe novatore, për të stimuluar nxënësin nga këndvështrime të ndryshme.

1.5. ZBATIMI I TEORISË SË INTELEJENCAVE TË SHUMFISHTA NË KLASË

Projekti austriak "Wir sind ein Schatz, weil wir unsere verschiedenen Talente und Charismen in die Gemeinschaft einbringen!" (Ne jemi një thesar, sepse ne sjellim talentet dhe dhuratat tona të ndryshme në komunitet).

Nxënësve të klasës së dytë të "Volksschule Schulschwestern Graz" iu kërkua të identifikonin se cilat talente i vënë në dispozicion komunitetit. Detyra u krye duke ndjekur fushat e ndryshme të treguara nga teoria e inteligjencave të shumfishta, në mënyrë që të ndihmonin studentët dhe të zbulonin talentet e tyre dhe t'i paraqisnin ato në komunitetin lokal.

Fusha e punës	Fushaintelektuale	Detyra e caktuar
“Më e mira nga unë është...”	Inteligjenc a trupore-kinetike	Artikuloni pesë fjali pa folur, duke përfaqësuar secilën fjali me të gjithë trupin. Partneri juaj duhet të kuptojë se çfarë po thoni, pastaj ndërroni rolet.
“Shkruaj poezi”	Inteligjenca ndërpersonale dhe gjuhësore-verbale	Zgjidhni një shok. Shkruani së bashku një tregim prej 8-10 fjalish, duke alternuar me shkrim (A shkruan fjalinë e parë, B të dytën, A të tretën e kështu me radhë). Historia duhet të përmbajë pesë nga fjalët e renditura në fletën tuaj të punës.
“Unë jam një ndërtues”	Inteligjenca logjiko-matematikore	Organizoni shtatë format e lojës Tangram për të përfaqësuar një figurë njerëzore.
“Këndi i shikimit”	Inteligjenca vizuale-hapësinore dhe ndërpersonale	Përshkruani partnerit tuaj sendet e marra nga një kuti, pa i thënë emrat e tyre. Ose: Bëni një lëvizje që shoku juaj duhet ta imitojë.
“Kompozoi muzikë”	Inteligjenca muzikore-ritmike	Luaj një këngë me instrumentet e Orfit.
“Di të gatuarj”	Inteligjenca natyraliste	Përgatitni disa ushqime (brum buke, sallatë frutash).
“Ngjyrosim dhe vrapojmë në të njëjtën kohë”	Inteligjenc a trupore-kinetike	Një rrotull letre është mbi një tryezë. Nxënësit vrapojnë rreth tryezës me lapsa në dorë dhe pikturojnë një figurë.
“Jam vërtet i mirë në...”	Inteligjenca intrapersonale	Mendoni për aftësitë tuaja personale dhe regjistroni mendimet tuaja në një regjistruer MP3: "Emri im është N. dhe mund të bëj ...".

Tabela 2: Shembuj se si të përdoren inteligjenca të shumëfishta në një klasë

Disa nga hapësirat e punës janë paraqitur në sekuencën e fotografive në faqen tjetër.

Përshkruani sendet për shokun tuaj.

Inteligjenca vizuale-hapësinore
dhe ndërpersonale

Vendosni letrat në rend

Inteligjenca logjiko-matematikore

Vraponi dhe ngjyrosni rreth tryezës

Inteligjenca trupore-kinetike

"Unëquhem N. dhe jam shumë i mirënë..."

Inteligjenca intrapersonale

**Figura 5: Sekuenca e fotografive të pjesëmarrësve në projekt
"Ne jemi një thesar sepse sjellim talentet dhe dhuratat tona të ndryshme në komunitet"**

2. ZHVILLIMI I MATERIALEVE DHE MJETEVE PËR EDUKIM ETIK (Grupi 2)

Siç e kemi parë tashmë, materialet mësimore duhet të përgatiten në një mënyrë të përshtatshme për të stimuluar inteligjencën dhe aftësitë e nxënësve. Kërkesat e teorisë pasqyrojnë gjithashtu dëshirat e shprehura nga mësuesit dhe prindërit në analizën e kryer nga ETHOS.

Në këtë kapitull të dytë do të shkojmë në detaje mbi konsideratat e përgjithshme të trajtuara më parë. Paragrafi 2.1 paraqet materialet më të përshtatshme etike për grupmosha të ndryshme, ndërsa seksioni 2.2 analizon çështjet etike të identifikuara dhe i zberthen në nën-tema të ndryshme. Paragrafi 2.3 tregon qasjet e ndjekura nga disa autorë për të përcaktuar modele të ndryshme etiko-didaktike, në mënyrë që të jepen parimet udhëzuese për hartimin e pyetjeve etike për klasën e tyre. Seksioni 2.4 fokusohet në përgatitjen e mjeteve mësimore, duke propozuar një strukturë se si të përcaktohet një temë kryesore dhe të pasurohet me materiale të ndryshme. Në fund, kapitulli përfundon me një koleksion sugjerimesh praktike referuar autorëve dhe zhvilluesve të materialeve edukative për edukimin e etikës.

2.1. MATERIALE TË PËRSHTATSHME PËR KLASA TË NDRYSHME

Projekti ETHOS po zhvillon materiale dhe mjete mësimore që synojnë grupmosha të ndryshme, sepse - në varësi të tyre - ka dallime të mëdha në nivelin e zhvillimit moral dhe emocional dhe nevojat e fëmijëve dhe të rinjve, si dhe në fjalorin, njohuritë dhe zhvillimin psikologjik.

I fëmijët nga mosha 3 deri në 4 vjeç kanë emocione të forta, të cilat megjithatë shuhën shpejt. Ata kanë një imagjinatë shumë të gjallë, e cila shfaqet përmes miqve imagjinarë, bisedave me këta miq ose me lodra, etj. Emocionet më të forta të viteve të fundit janë egoizmi, frika (nga kafshët, objektet, fytyrat e frikshme, maskat, errësira, policët, hajdutët, ...), angazhimi, zemërimi, xhelozia dhe humori (në këto vite shfaqet sensi i humorit, fëmija qesh me grimasat, me ngathtësinë, me shakatë e të rriturve, me gjërat e çuditshme).

Tek fëmijët nga mosha 4 deri në 5 vjeç loja dhe emocionet përdoren për të ndërtuar një botë të vetën. Ata janë të vetëdijshëm për aftësitë e tyre dhe të ndjeshëm ndaj frikave të reja: nga errësira në vetmi, krijesa imagjinare (shtrigat, dragonjtë), makthet, kërcënimet e mundshme (gjarpërinjtë, merimangat, etj.). Ata shprehin zemërimin për pengesat, kur hasin vështirësi në lojëra ose kur ndëshkohen. Forcojnë sensin e humorit dhe qeshin kur dikush është i ngathët ose ndodh një fatkeqësi. Ata gjithashtu tregojnë turp, ankth, zhgënjim dhe xheloz, por mësojnë të kontrollojnë veten. Fillojnë të kenë miqësi dhe kontakte më sipërfaqësore dhe interesohen për aktivitetet në grup.

Fëmijët nga mosha 5 deri në 7 vjeç luajnë afër njëri-tjetrit, në vend që njëri "me" tjetrin. Gjatë kësaj kohe, fëmijët mësojnë të lexojnë, shkruajnë dhe numërojnë. Ata duan të mësojnë dhe duan të përmbushin pritshmëritë e të rriturve. Mësojnë konceptet e së djeshmes, të sotmes dhe të nesërmes. Ata janë në gjendje t'u përgjigjen kërkesave në dy hapa (për shembull: shkoni në kopsht dhe kapni një gur)

dhe ata dinë t'u përgjigjen pyetjeve të tilla si: kush?, çfarë?, kur?, ku?, pse? Ata fillojnë të zhvillojnë vetëvlerësim dhe identifikohen me njerëz të të njëjtit seks. Ata e kuptojnë që nuk janë vetëm dhe zhvillojnë aftësi ndërpersonale që i ndihmojnë ata të gjejnë miq. Ata dinë të komunikojnë në mënyrë të pavarur me të tjerët dhe janë të interesuar për ndryshimin midis gënjeshtërs dhe së vërtetës. Loja është mjeti më i rëndësishëm për të mësuar si të zbulosh veten.

Fëmijët nga moshë 7 deri në 9 vjeç kanë filluar të shkojnë në shkollë dhe dinë të lexojnë e të shkruajnë. Është shumë e rëndësishme që ata të jenë pjesë e një grupi dhe janë kuriozë për gjithçka. Lindin pyetjet e para filozofike, si funksionon trupi i njeriut, kur do të përfundojë bota, etj.

Fëmijët midis moshës 9 dhe 11 vjeç fillojnë të kuptojnë koncepte abstrakte dhe i duan historitë fantastike. Ata duan të kenë diskutime dhe të dalin fitues. Mësojnë të kuptojnë marrëdhëniet shoqërore dhe janë shumë të interesuar për kontaktet me të tjerët. Bëjnë shumë pyetje për shoqërinë, të mirën dhe të keqen, etj.

Fëmijët nga moshë 11 deri në 14 vjeç fillojnë adoleshencën dhe bëhen rebelë. Aplikojnë logjikën në diskutime. Ata duan të mendojnë se janë të veçantë dhe vënë në dyshim konceptet themelore.

2.2. TEMA KRYESORE DHE DYTËSORE

Një listë me tetë tematika u hartua në bazë të përgjigjeve të marra në fokus grupet e organizuara me prindër dhe mësues në Austri, Kroaci, Gjermani, Itali, Slloveni dhe Spanjë. Siç tregohet në figurën 3, këto janë:

- respekti;
- toleranca;
- përgjegjësia;
- vlerat morale;
- marrëdhëniet / miqësia;
- mjedisi;
- aftësitë relacionale (komunikim, zgjidhje konflikti);
- njohuri për fetë e ndryshme.

Pjesërisht këto janë termat që pjesëmarrësit i dhanë drejtpërdrejt, por pjesërisht ato janë nxjerrë edhe nga shembujt e bërë për të dalluar temat parësore nga ato dytësore. Për të zhvilluar materiale dhe mjete mësimore, në fakt është e nevojshme të detajohen nën-temat specifike të temave kryesore. Tabela e mëposhtme rendit një koleksion të nëntemave specifike që rrjedhin nga analiza e kryer nga projekti ETHOS, duke përfshirë ekspertët e tij në etikë, teologji dhe filozofi.

Argumenta kryesor	Nëntemat e lidhura
Respekti toleranca	<p>Respekti është themeli i njeriut. Preambula e Deklaratës së OKB-së për të drejtat e njeriut pohon dinjitetin dhe vlerën e personit njerëzor. Ne të gjithë duam të jemi të respektuar dhe kjo presupozon që ne duhet të respektojmë të tjerët. Për ta bërë këtë, dialogu është thelbësor: një njeri ka dy veshë për të dëgjuar dhe një gjuhë për të folur dhe për t'u përgjigjur. Të dish të komunikosh është thelbësore për të qenë person, në marrëdhënie me veten dhe me të tjerët. Gandi theksoi se të gjithë duhet të kultivojnë mendime të mira, të thonë fjalë të mira dhe të bëjnë vepra të mira. Një marrëdhënie e bazuar në dialog është parakusht për respekt. Toleranca është kërkesa minimale për të jetuar sëbashku. Nëse nuk jemi gati të pranojmë të tjerët, e kemi të vështirë të jetojmë me ta dhe t'i pranojmë. Shoqëritë që nuk janë në gjendje t'i bëjnë anëtarët e tyre të punojnë sëbashku, tregojnë qartë se sa e rëndësishme është toleranca. Historikisht, toleranca u rrit pas absolutizmit për të parandaluar përplasjet midis anëtarëve të shoqërisë dhe edhe sot mund të jetë problem në ato shtete në tranzicion pas një regjimi totalitar. Dialogu na lejon të shkojmë përtej tolerances së thjeshtë dhe të vendosim respekt të ndërsjellë.</p> <p>Nëntemat: dallimet, biseda, humanizmi, kultura, ndërvlerësia, durimi, respekti, marrëdhëniet e ndërsjella, respekti, të drejtat e njeriut, dinjiteti.</p>
Përgjegjësi	<p>Përgjegjësia vjen nga "përgjigja". Fëmija mësohet t'u përgjigjet të tjerëve dhe t'i ndihmojë të tjerët të përgjigjen me radhë. Përgjegjësia do të thotë të pranosh të dialogosh me të tjerët dhe të respektosh fjalën e dikujt. Në ditët e sotme, gjithnjë e më shumë përgjegjësia dhe besimi po pakësohen në marrëdhëniet njerëzore.</p> <p>Nëntemat: gjuha, premtimi, detyrimet, besimi, përgjegjësia ndaj mjedisit dhe brezave të ardhshëm, kombit.</p>
Vlera morale	<p>Të gjithë jemi dakord se ka vlera që janë baza e jetës sonë: e vërteta, mirëqenia, shëndeti i trupit tonë, jeta mendore dhe sociale, besimi, ruajtja e gjuhës dhe traditave, drejtësia. Dialogu në familje dhe në komunitetet e ndryshme të shoqërisë vendos vlera dhe na lejon t'i ndjekim ato. Shoqëria në tërësi është e lidhur përmes shumë lidhjeve të padukshme.</p> <p>Nëntemat vlerat drejtuese të jetës sonë, jeta e mirë, arti i të jetuarit, vlera të veçanta.</p>

<p>Marrdhëni e / miqësi</p>	<p>Ndërsa rritemi, fillojmë të kuptojmë se të tjerët janë një mundësi për pasurim për ne. Jeta jonë është e lidhur me atë të të tjerëve nga një rrjetë e ngushtë ndërvarësish. Sa më të ngushta dhe më të thella marrëdhëniet tona me të tjerët, aq më shumë përmirësojmë humanitetin dhe cilësinë e jetës. Dialogu midis dy ose më shumë njerëzve forcon marrëdhëniet dhe thellon marrëdhëniet dhe miqësitë. Nëntemat: forma të ndryshme miqësie, marrëdhënie ndërpersonale, ndjeshmëri, dashuri, ndërvarësi, ndërlidhje.</p>
<p>Mjedisi</p>	<p>Mjedisi është vendi ku ne mund të përmbushim veten. Qasje të ndryshme janë të mundshme, nga xhainët për të cilët nuk duhet të abuzojmë me mjedisin dhe të dëmtojmë qeniet e tjera të gjalla, te konsumatorët që në vend të kësaj na ftojnë të përdorim mallrat e disponueshme sa më shumë që të jetë e mundur. Meqenëse Toka ka burime të kufizuara, ne duhet të vendosim së bashku se si t'i ndajmë pasuritë e saj midis nesh dhe brezave të ardhshëm. Nëntemat: natyra, ekologjia, ambientalizmi, qëndrueshmëria.</p>
<p>Aftësitë relacionale / zgjidhja e konflikteve</p>	<p>Ne nuk mund të jetojmë pa të tjerët, por për ta bërë këtë duhet të mësojmë respektin dhe forma të tjera shoqërizimi. Mënyra më e mirë për ta bërë këtë është të ndjekim virtyte të tilla si drejtësia, guximi, matura, ndjenja e masës dhe matura, të cilat na lejojnë të jemi me të tjerët dhe të ndajmë jetën tonë me ta. Të mësosh këto virtyte do të thotë të mësohesh me të qenit i hapur ndaj gjërave të reja dhe gati për të përballuar jetën. Fetë theksojnë virtytet e shpirtit: besimin, shpresën dhe dashurinë. Për të menduarit etik, ne kemi nevojë për drejtime afatgjata për të jetuar mirë jetën tonë. Alain de Button thekson dhjetë virtytet e nevojshme për njeriun modern: fleksibilitet, ndjeshmëri, durim, sakrificë, mirësjellje, humor, vetëdije, falje, shpresë dhe besim. Konfliktet janë gjithashtu një pjesë e pashmangshme e jetës sonë dhe ne duhet të mësojmë t'i zgjidhim ato në një mënyrë pozitive. Nëntemat: virtyti, të jetuarit me të tjerët, individualizmi dhe shoqëria, konflikti, teknikat e zgjidhjes së konflikteve, ndërmjetësimi, dëmshpërblimi.</p>
<p>Besime fetare dhe kultura</p>	<p>Ne jetojmë në një botë globale, ku fetë dhe botëkuptimet e ndryshme, dikur praktikoheshin vetëm në nivel lokal, tani qëndrojnë së bashku. Gandi tha se ne nuk duhet të konvertohem në fe të tjera, por të thellohem në mënyrat e ndryshme në të cilat fetë ose filozofitë e shohin realitetin. Nuk duhet të përjashtojmë veçoritë e një individi, por t'i integrojmë ato për të siguruar një bashkëjetesë paqësore për të gjithë. Në bazë të kësaj qëndron njohja dhe kuptimi i feve dhe botëkuptimeve të ndryshme, mendjehapura dhe disponueshmëria për ata që besojnë në to, njohja e rëndësisë së fesë në jetën e njeriut. Nëntemat: fetë dhe historia e tyre, roli i tyre në shoqëri, respekti, hapja.</p>

Tabela 3: fetë dhe historia e tyre, roli i tyre në shoqëri, respekti, hapja.

Temat kryesore dhe dytësore mund të ndahen më tej sipas përcaktimit të objektivave mësimore, në mënyrë që në fund të procesit të krijohet një pasqyrë e qartë e strukturës së përmbajtjeve që do të mësohen.

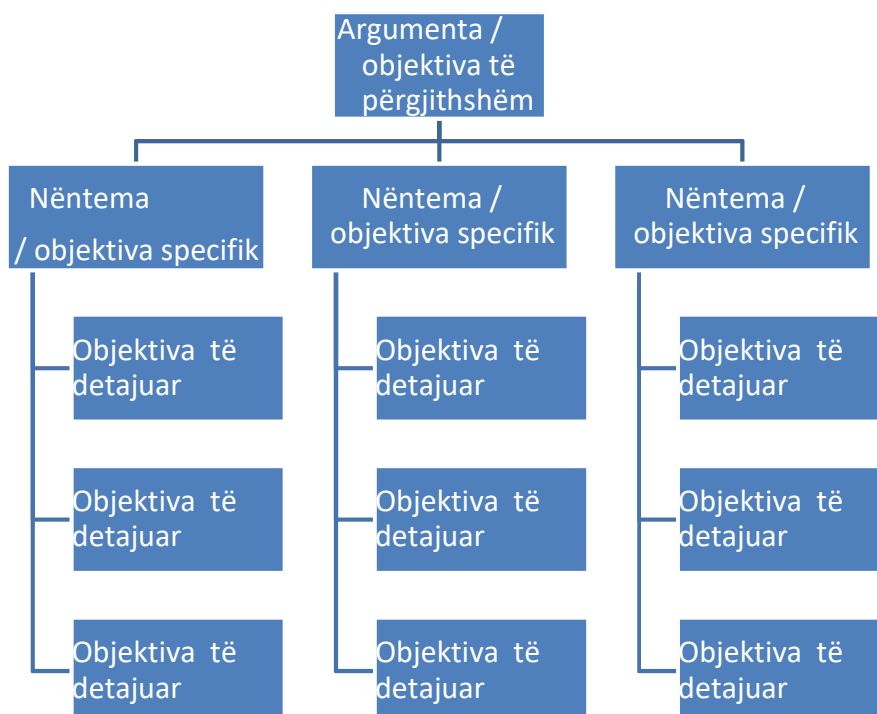

Figura 6: Hierarkia e temave / objektivave

Pas përcaktimit të një "kurrikule" me objektiva kryesore, dytësore dhe didaktike, tani duhet të marrim parasysh se si përmbajtjet didaktike mund të përgatiten më së miri.

2.3. PARAQITJA E MODELEVE EDUKIMORE PËR ETIKË

Ne kemi parë se si teoria e inteligjencës së shumëfishtë na jep këshilla të dobishme se si të lehtësojmë procesin e të mësuarit. Shumë autorë janë marrë edhe me faktin se si mund të zbatohet në rastin specifik të edukimit të etikës. Disa nga modelet e zhvilluara janë paraqitur në aneks, ku përshkruhen aspektet teorike dhe shembuj praktik. Të interesuarit mund të gjejnë informacione të dobishme për modelet e ndryshme në:

- Hapat e Përvojës (D. Mieth)
- Procesi i qartësimit të vlerave (L.E. Raths, M. Harmin & S.B. Simon)
- "Qarku" për një të mësuar etik holistik (G. Stachel)
- Ndjeshmëria etike përmes historive të dilemave dhe konflikteve (L. Kohlberg)
- Arsyetimi Etik si një mënyrë për të gjetur standarde (A. Auer)
- Sheshi i vlerave dhe zhvillimit (P. Helëig)
- Shkallët e vendimit (E. Eöller)
- Libër mësuesi: "Freiräume" (Prügger, Schrettle & Feiner)

- Etika globale (H. Küng)
- Lëvizja mbarëbotërore për mirësi
- Projekti: "Kush ka frikë nga korrupsioni?" (Shoqata e Filozofisë së Vogël)

Disa prej tyre rrjedhin nga fushat fetare, të tjera nga analizat etike, disa të tjera burojnë nga studimet filozofike, por që të gjitha vendosin vlerat etike dhe edukimin moral në qendër të punës së tyre. Në pjesën tjetër do të japim disa këshilla dhe rekomandime që duhet të kenë parasysh të interesuarit në zhvillimin e materialeve edukative për edukimin e etikës për t'i bërë produktet e tyre më të dobishme dhe interesante.

2.4. KËSHILLA PRAKTIKE PËR ATA QË ZHVILLOJN MATERIALET EDUKIMORE PËR ETIKË

Ju propozojmë shtatë hapa që besojmë se janë të dobishëm për t'ju ndihmuar të krijoni materialet tuaja edukative për edukimin etik. Pranë secilit prej tyre është një shembull praktik i ofruar nga Petit Philosophy, partner i projektit ETHOS.

Hapa	Shembull mbi miqësinë
1. Përcaktoni qëllimin tuaj kryesor materialet mësimore.	Vlera e miqësisë
2. Përcaktoni moshën e studentëve me të cilët dëshironi të punoni. Gjeni se çfarë pëlqejnë fëmijët e asaj moshe dhe zgjidhni rrugën më të mirë për t'i afruar ato	Flisni me mësuesin e tyre dhe fëmijët e tjerë të asaj moshe. Rilexoni atë që thamë në paragrafin 2.1
3. Kërkoni mënyrën më të mirë për t'i nxitur studentët të mendojnë për idenë kryesore. Përgatitni materiale tërheqëse, duke përdorur kompjuterë, tregime, lojëra ...	Ne përdorim prezantime në Powerpoint, ku fëmijët takojnë personazhe të ndryshëm të vizatuar me dorë
4. Jini neutral dhe mos mbani qëndrim për përmbajtjen që po përgatitni. Materialet duhet t'i ndihmojnë studentët të përsiatin atë që kanë dëgjuar. Mundohuni të mos i shtyni fëmijët të marrin vendime të këqija	Ne kemi krijuar një personazh që vjen nga planeti Jupiter (Figura 7), i cili nuk di asgjë për miqësinë, sepse nuk ekziston në Jupiter. Ai u bën pyetje fëmijëve, të cilët shpjegojnë se çfarë është miqësia dhe karakteristikat e vlerat e saj
5. Mendoni për një dilemë etike dhe lëreni nxënësit ta zgjidhin vetë	"I bën mirë miqësisë të mos jetë në marrëveshje apo grindje me një mik?"
6. Materialet duhet të jenë argëtuese për fëmijët	Personazhi ynë ka një zë qesharak dhe këndon këngë gazmore
7. Materialet duhet të ofrojnë aktivitete interesante për fëmijët	Fëmijët zgjedhin emrin e personazhit, sepse në Jupiter nuk ka emra, vetëm numra

Tabela 4: Shtatë hapa për të krijuar materiale për edukimin e etikës

Figura 7: Krijesa e Jupiterit e krijuar nga Petit Philosophy, partnere e ETHOS

Vendosja e përmbajtjes didaktike në një paketë të mjeteve didaktike në temë

Seksionet e mëparshme kanë përshkruar llojin e temave dhe metodologjitë për mësimdhënies e etikës. Le të shikojmë tani disa këshilla se si mund t'i zbatojmë të gjitha këto ide në një formë kompakte.

Duke u nisur nga nevojat e shprehura nga mësuesit dhe edukatorët në analizën e kryer nga projekti dhe duke ndjekur parimet e teorisë së inteligjencave të shumëfishta, ETHOS ka krijuar disa mjete edukative ne temë.

Një kit edukativ është një kontejner me materiale edukative. Ai vendos një temë, për shembull respektin, në qendër të interesit dhe mbledh materiale dhe mjete të ndryshme mësimore që kanë të bëjnë me aspekte të ndryshme të temës kryesore dhe kanë për qëllim inteligjencën e ndryshme të studentit. Një kit mësuesi shoqërohet gjithashtu me çdo pajisje, me këshilla dhe sugjerime se si të përdoret kit në klasë.

Çdo kit është përshkruar në mënyrë koncize në Tabelën 5, në mënyrë që të ndihmojë mësuesit të gjejnë rrugën e tyre dhe të orientohen me të.

Përshkrimi i Kit-eve e mjeteve edukative	
<p>TEMA</p> <p>Zgjidh :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Respekti • Toleranca • Përgjegjësia • Vlera morale • Mardhënie / Miqesia • Ambienti • Aftësitë ndërpersonale 	<p>SUBJEKT</p> <p>Të vogla dhe të mëdha Small_and_Great.pdf</p> <p>AKTIVITETET</p> <p>Ngjitni një rrip shiriti në dysheme. Kërkojuni dy studentëve (shembull i përshkrimit të aktivitetit)</p> <p>PYETJE</p>

<p>zgjidhja e konflikteve Fe të ndryshme</p> <p><u>KLASAT E MOSHAVE</u></p> <p>Zgjidh nga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 3-5 vjec • 5-7 vjec • 9-11 vjec • 11-14 vjec <p><u>Metodat e mesimdhënies</u></p> <p>Zgjidh nga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lojra Educative • Seminar i animuar • Diskutim me pyetje të qarta dhe të drejtpërdrejta • Histori te shkurtra • Liber me imazhe • Libra Komik • Tjeter _____ <p><u>REFERENCAT</u></p> <p>Historia e Ivana Kragić</p> <p>Ilustrues: Ida Sušić</p> <p>Planifikimi didaktik: Bruno Ćurko & Ivana Kragić</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mendoni se Mile ishte në gjendje t'u shpjegonte "derrkucëve të mëdhenj Indian" se sjellja e tyre ndaj "derrkucëve të vegjël Indian" nuk ishte e mirë? 2. Çfarë do të bënit nëse do të ishit Mile? 3. A besoni se "të mëdhenjtë" kanë të drejtë të japin urdhra për "të vegjëlit"? Pse? 4. A keni qenë ndonjëherë në një situatë si ajo e Mile. Cili do ishte reagimi juaj? 5. A duhet të reagojmë gjithmonë ndaj padrejtësisë? 6. Çfarë do të thotë të ndalojmë së ngrituri zërin kundër padrejtësisë? 7. A është më e lehtë t'i shpjegosh dikujt atë që bëri gabim nëse është më i vogël se ti? Pse? 8. Pse të rriturit sillen keq ndaj të vegjëlve? A kanë ata të drejtë ta bëjnë këtë? Apo është diçka tjetër? 9. Është e rëndësishme të jesh i madh apo diçka tjetër? Çfarë është e rëndësishme? <p><u>MATERIALET DHE PAJISJET E NEVOJSHME</u></p> <p>Shirit etj.</p> <p><u>A E KE DITUR ATË?</u></p> <p><u>Informacion shtesë për mësuesin: Hulumtimet e fundit kanë treguar se</u></p> <p><u>... Sipas ... Në vitin 2013 ....</u></p> <p><u>Në Evropë... Në botë....</u></p> <p><u>PIKAT KYCE</u></p> <p>1. 2. 3.</p> <p><u>INTELIGJENCAT E PËRFSHIRA</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Gjuhësore / foljore etj. <p><u>LINK</u> www....</p>
---	---

Tabela 5: Përshkrimi i Kit-eve e mjeteve arsimore ETHOS

3. ROLI I MËSUESIT SI MODEL ETIK (Grupi 3)

Mësuesit luajnë një rol kyç në të gjitha sistemet arsimore dhe funksioni i tyre shkon përtej transmetimit të njohurive dhe informacionit. Ata luajnë një rol të rëndësishëm si model për nxënësit e tyre, të cilët mësojnë prej tyre dhe imitojnë sjelljen e tyre, edhe nëse studimet e kryera zakonisht nuk ndalen shumë në këto aspekte. Profesionalizmi shihet si një element qendror i profesionit të mësuesit, për të zhvilluar aftësitë e studentëve. Shoqëria në përgjithësi i sheh mësuesit si shembuj pozitivë dhe modele për sjellje të mirë.

3.1. HISTORI E SHKURTËR E ROLIT TË MODELEVE

Ideja e modeleve të jetës ka një traditë të gjatë për më shumë se 2000 vjet. Tashmë në retorikën e lashtë, modelet e propozuara si shembuj pozitivë ose negativë kanë luajtur një rol të rëndësishëm në paraqitjen e vlerave morale, të tilla si guximi ose drejtësia. "Shembulli" ka qenë gjithmonë një pjesë thelbësore e arsytimit. Në letërsinë e krishterë mesjetare, ideja e gjetjes së frymëzimit përmes një modeli u shpreh me konceptin e "imitimit të Krishtit". Me Iluminizmin, ideja e marrjes së udhëzimeve përmes një modeli u sfidua në vend të kësaj, mbi bazën e parimeve të pavarësisë, vetëvendosjes dhe autonomisë së çdo individi.

Sot, ende i kushtohet shumë vëmendje individit, veçanërisht pas teorisë së Albert Bandura mbi të mësuarit shoqëror (1963). Bandura përshkroi elementë të ndryshëm, si:

- vëmendje;
- riprodhim motorik;
- përforsim dhe motivim.

Modeli i Bandurës merret gjithashtu me disa aspekte të të mësuarit sipas modeleve dhe karakteristikave të njerëzve më të mirë. Teoria e të mësuarit social shpjegon shfaqjen e mënyrave të reja të veprimit, ekzekutimin ose ndalimin e sjelljeve të njohura dhe fillimin e mënyrave të njohura të sjelljes nëpërmjet sjelljeve të ngjashme nga të tjerët. Rezultati i procesit mësimor nuk udhëhiqet nga arsye etike, ndërkohë që është e një rëndësie të jashtëzakonshme nëse modeli është i suksesshëm apo jo në sytë e vëzhguesit. Prandaj edhe sjellja moralisht negative, siç është mizoria, mund të gjenerojë imitim. Njohja e këtyre proceseve është shumë e rëndësishme për mësuesit, sepse në këtë fushë ka një përgjegjësi të veçantë ndaj nxënësve të tyre.

3.2. CILAT JANË BALONAT?

Shumë autorë bëjnë një dallim midis modeleve të zgjedhura midis njerëzve nga mjedisi përreth dhe atyre që shihen në televizion ose media të tjera: prindërit, miqtë dhe shokët janë pjesë e grupit të parë, njerëz të famshëm të të dytit. Dallimi është i qartë nëse veçojmë modelet nga idhujt, ku idhujt shihen si produkt i mënyrës sesi dikush dëshiron të duket për të kultivuar imazhin e tij. Shohim që prestigji/statusi social, suksesi dhe fuqia nxisin imitim, si dhe një marrëdhënie të mirë të drejtpërdrejtë mes modeles dhe studentit. Nuk është e mundur të përcaktohet se si këto karakteristika lidhen me mësuesin.

Mësuesit janë modele, karakteri shembullor i të cilëve ndryshon me moshën. Në shkollën

filllore, nxënësit i kushtojnë vëmendje të madhe mësuesit dhe pranojnë gjithçka që ai u thotë. Me fillimin e adoleshencës, modelet e mëparshme gjykojnë në mënyrë kritike dhe zëvendësohen nga të tjerët. Mësuesit nuk janë më një autoritet i njohur, por njerëz me të cilët mund të diskutosh. Në këtë moshë, nxënësit nuk zgjedhin më me vetëdije mësuesin si model.

Një studim i kryer nga një revistë gjermane, P.M. Historia (2007, cituar në NA Presseportal) në 1000 adoleshentë të moshës 14-19 vjeç, tregoi se të rinjtë kryesisht i pranojnë prindërit e tyre (65%) dhe miqtë (58%) si model, dhe vetëm 16% e të intervistuarve theksuan mësuesit si model. Kjo nuk do të thotë që mësuesit nuk janë model: një mësues pranohet me vetëdije si shembull pozitiv, sepse i përgjigjet imazhit ideal të nxënësit ose sepse nxënësi identifikohet me të. Prandaj ka të ngjarë që mësuesit të vlerësohen shumë më tepër si modele sic zbulon hetimi, veçanërisht nëse marrim parasysh se roli i tyre është gjithashtu efektiv nga një këndvështrim i pavetëdijshëm.

3.3. SI DUHET TË JETË NJË MËSUES?

Më pas lind pyetja: "Si duhet të jetë një mësues?".

Ka shumë përgjigje të ndryshme për këtë pyetje, po paraqesim tre prej tyre këtu:

1. bëhu si mësuesi ideal. Çmimi gjerman "PISAGORAS" e zgjedh mësuesin mbi bazën e këtij parimi (www.deutscher-lehrerpreis.org);
2. përgjigjuni udhëzimeve strikte të përcaktuara me konsensus nga përfaqësuesit e mësuesve dhe ministrisë / bordit;
3. të ndjekin etikën profesionale të përcaktuar bashkërisht nga shoqatat e tyre.

Shumë shkolla e përfshijnë këtë pyetje në kurrikulën e tyre, për të përcaktuar se çfarë presin mësuesit nga nxënësit dhe çfarë presin studentët nga mësuesit. Mund të themi se mësuesit janë gjithmonë model për nxënësit e tyre dhe duhet ta ushtrorin këtë rol me përgjegjësi. Të rinjtë kërkojnë modele, edhe nëse vendosin vetë se cilat të zgjedhin. Prandaj është thelbësore që mësuesit të reflektojnë mbi sjelljen e tyre dhe të jetojnë sipas vlerave që presin nga nxënësit e tyre. Mësuesit janë model jo sepse bëjnë gjithmonë gjërat e duhura, por sepse janë të besueshëm.

THELLIMI I PROJEKTIT "HERZENSBLDUNG" (Fisnikëria e Zembrës)

Në analizën e projektit "Fisnikëria e Zembrës - Një program inovativ për parandalimin e konflikteve dhe zbatimin e një deklaratë të misionit të shkollës në fushën e edukimit etik", Maria Harden (2013) ka zhvilluar figurën e mësuesit si model për studentët. Bazuar në punën e Albert Bandura, ajo flet për mësuesit si modele për:

- të mësuarit social;
- sjellje bashkëpunuese dhe tolerante;
- sjellje për zgjidhjen e konflikteve.

Në projekt, nxënësit e klasës së dytë të shkollës fillore "VS Ursulinen Graz" patën mundësinë të mësojnë për sjellje të ndryshme sipas mësimi shoqëror (Bandura, 1963, cituar nga Kessler / straw Meier 2009).

Duke ndjekur modelin për të mësuarit social, mësuesja është sjellur në një mënyrë të sinqertë dhe me respekt për veten dhe për të tjerët dhe gjithashtu empatike. Ajo e shprehu vlerësimin e saj me një shprehje të fytyrës dhe gjeste të përshtatshme. Nxënësit iu drejtuan asaj duke përdorur të njëjtat shprehje dhe gjeste.

Figura 9: Mësuesi si model, në projektin Herzensbildung

Mësuesi tregoi se i respekton ata, kujdeset për ndjenjat dhe dëshirat e tyre.

Kur ka pasur momente mosmarrëveshjeje, mësuesi ka pasur një qëndrim neutral për të zgjidhur konfliktin, duke u dhënë të dyja palëve mundësinë për të shprehur pikëpamjet e tyre dhe duke zgjedhur zgjidhjen më të përshtatshme për të dy.

**Figura 10
Nxënësit pjesëmarrës në projektin Herzensbildung**

4. Përforcimi i bashkëpunimit midis mësuesve dhe prindërve

Një nga problemet më të mëdha të shoqërisë sonë është pabarazia e mundësive arsimore për shtresat e ndryshme sociale. Shpesh varet nga struktura e sistemeve arsimore kombëtare dhe nganjëherë drejtpërdrejt nga shkolla individuale. Kushtet e jetesës së familjeve kanë një ndikim të madh në suksesin e një modeli arsimor, por ato rrallë merren parasysh, edhe pse përfshirja e prindërve në çështjet arsimore njihet nga të gjithë si një mjet thelbësor. Nxënësit janë më të kënaqur dhe arrijnë rezultate më të mira, prindërit kuptojnë më mirë objektivat e asaj shkolle të veçantë dhe mësuesit ndihmohen shumë në punën e tyre.

Prandaj është e nevojshme një politikë e organizuar në mënyrë që prindërit të

përfshihen. Shumë shkolla kanë parë tashmë rëndësinë e këtij koncepti dhe kanë matur përfitimet që mund të nxjerrin prej tij. Ajo që mungon është një strategji afatgjatë dhe një kuptim më i mirë se çfarë duhet të përbëhet nga puna e përbashkët e prindërve dhe mësuesve. Kjo duhet të nënkuptojë një përpjekje të përbashkët për të rritur fëmijët, duke përfshirë të gjitha palët, prindërit, mësuesit, drejtorët, asistentët, kafshët dhe, natyrisht, vetë fëmijët.

Figura 11: Komunikimi dhe bashkëpunimi në KPH Praxisschule në Graz

Rezultatet e analizës së kryer nga ETHOS tregojnë se prindërit janë shumë të interesuar për suksesin shkollor të fëmijëve të tyre dhe janë të gatshëm ta favorizojnë atë. Megjithatë, shpesh, sidomos në familjet e dobëta socialisht, ekziston një pasiguri e madhe se cili lloj qasje është më e mira.

Suksesi i përfshirjes së prindërve varet nga situata fillestare, qartësia e objektivave dhe disponueshmëria financiare. Një komision shkencor i krijuar nga Fondacioni Vodafone ka identifikuar katër faktorë cilësie për këtë lloj pune (rif. "Karakteristikat cilësore të punës së prindërve në shkollë. Një busull për partneritetin mes shkollës dhe shtëpisë." Fondacioni Vodafone, 2013). Rekomandimet e tyre bazohen në kërkime ndërkombëtare dhe janë në thelb të frymëzuara nga studimet e Shoqatës Kombëtare e Mësuesve të Prindërve (National Parent Teacher Association). Këto faktorë janë përsëritur në paragrafët e mëposhtëm dhe nuk duhet të shihen si aspekte të ndara, por si elemente të një të tërësi, të afta të ndërveprojnë dhe të stimulojnë njëri-tjetrin.

4.1 KULTURA E MIRËSEARDHJES, PRANIMIT

Figura 13: “Të gjithë janë të mirëseardhur” në KPH Graz

Një aspekt tjetër i këtij elementi të cilësisë është respekti i ndërsjellë dhe përfshirja e të gjithëve, e arritur përmes pjesëmarrjes së përfaqësuesve të prindërve në përcaktimin e politikave të pritjes së shkollës. Gjithashtu duhet stimuluar komunikimi ndërmjet familjeve dhe ndihma për prindërit e nxënësve të rinj përmes pjesëmarrjes së prindërve me përvojë. Disa ide për këtë variojnë nga krijimi i “kafesë së prindërve”, zhvillimi i një shërbimi mentoring, organizimi i takimeve për t’u njohur me njëri-tjetrin, ku takohen prindërit dhe fëmijët. Në rast se ka familje që jetojnë nën kufirin e varfërisë, duhet të kemi kujdes që të mbajmë në nivele të ulëta kostot e udhëtimeve, shëtitjeve dhe aktiviteteve shkollore dhe jashtë-shkollore.

4.2 Komunikimi duke respektuar dallimet

Qëllimi i këtij elementi është shkëmbimi i rregullt i informacionit midis prindërve dhe mësuesve për gjithçka që ata e konsiderojnë të rëndësishme për edukimin dhe rritjen e fëmijëve. Kjo përfshin komunikimin në lidhje me sjelljen dhe jetën e përditshme të nxënësve, si dhe statusin social dhe ekonomik të familjes. Shkolla duhet të organizojë takime specifike, në mënyrë që të diskutojë me prindërit mbi temat e interesit të përbashkëta. Gjithashtu duhet të identifikohen disa persona me rol për të favorizuar komunikimin midis shkollës dhe familjes. Rekomandohet përdorimi i formave të ndryshme të komunikimit, të tilla si biseda në lidhje me çështje të ndryshme, manuale për prindërit, faqen e internetit të shkollës, një listë për dërgimin e mesazheve elektronike, informacione shumëgjuhësore për oraret e shkollës, seminare specifike për të rritur aftësinë e komunikimit.

Në bazë të kësaj qasjeje qëndron nevoja për të forcuar kohezionin e komunitetit shkollor dhe krijimin e një mjedisi ku edhe prindërit ndihen të pranuar dhe të vlerësuar. Shkollat përgatisin disa zona të shkollës me mesazhe shumëgjuhësore që ndihmojnë prindërit të orientohen, duke përdorur një ton miqësor, duke planifikuar “intervista mirëseardhjeje” dhe festat e mirëseardhjes së nxënësve të rinj, praktika, emrat e personave të kontaktit, materialet e orientimit dhe kalendarët me datat e planifikuara për takimet me familjet.

Figura 12: Pjesëmarrja e prindërve dhe gjyshërve në KPH Praxisschule në Graz

4.3 BASHKËPUNIM NË RITJE DHE EDUKIM TË FËMIJËVE

Ky element dëshiron që prindërit, mësuesit dhe fëmijët të punojnë së bashku për të lehtësuar suksesin shkollor, duke vendosur së bashku për përmbajtjen dhe objektivat. Për ta arritur këtë, është e nevojshme të sigurohet pjesëmarrja individuale dhe motivimi i të gjithëve. Mënyrat se si prindërit mund të marrin pjesë në jetën shkollore janë të ndryshme: takimet prindër-mësues, përfshirja e prindërve në planifikimin e mësimdhënies dhe në takimet e grupeve, përfshirja e institucioneve të tjera. Përveç kësaj, duhet të koordinohen mirë dhe të garantohen ndihma dhe këshilla për kryerjen e detyrave në shtëpi dhe për të ndihmuar pjesëmarrjen e familjeve. Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet

prindërve që kanë fëmijë me nevoja të veçanta, për të siguruar që të gjithë të kenë mbështetje për nevojat e tyre.

Gjithashtu, shkolla dhe çdo organizatë tjetër e përfshirë duhet të sigurojë që prindërit të informohen për ofertat e ndryshme jashtë-shkollore (muze, teatër, shoqatat dhe qendrat e ndryshme). Interesat e fëmijëve përfaqësohen përmes vetes dhe prindërve. Në këtë rast prindërit zhvillojnë një rol mbështetës për fëmijët e tyre.

Figura 14: Vizitë në laboratorët e Universitetit të Graz,

zhvilluar nga nxënësit e KPH Praxisschule Graz

4.4 PJESËMARRJA E PRINDËRVE

Në këtë rast, qëllimi është të sigurohet pjesëmarrja e prindërve në vendimet për jetën shkollore dhe praktikën arsimore. Në këtë proces pritet të marrin pjesë edhe nxënësit. Kjo shërben për të informuar prindërit për të drejtat e tyre dhe për të marrë pjesë direkt ose përmes internetit në atë që ndodh në shkollë.

Duhet të sigurohet që familjet e të gjitha shkallëve të shoqërisë të mund të marrin pjesë në vendimmarrje direkt ose nëpërmjet përfaqësuesve të tyre. Përfaqësuesit duhet të përfshihen gjithashtu në takimet me organizatat e jashtme, politike, sociale, fetare, si dhe me shoqatat e të huajve.

Figura 15: Prindërit marrin pjesë në punimet për fushën e lojës të KPH Praxisschule në Graz.

5. PROGRAMI ETHOS PËR EDUKIMIN E MËSUESVE

Mësuesit në përgjithësi kanë një përvojë të madhe dhe dinë të përdorin materialet mësimore për aplikimet e zakonshme praktike. Metodologjia, materialet mësimore dhe mjetet e propozuara nga ETHOS për edukimin e etikës janë krijuar posaçërisht për këtë qëllim dhe për këtë arsye është e rëndësishme që të ofrohen kurse specifike për t'i ndihmuar mësuesit t'i përdorin ato në mënyrën më të mirë të mundshme.

Këto kurse trajnimi kanë një përfitim të dyfishtë: nga njëra anë ETHOS mund të marrë ndihmë nga mësuesit për të gjetur ndonjë dobësi dhe kështu të përmirësojë efektivitetin e vetë materialeve, nga ana tjetër është e mundur të jepni përgjigje në kohë për pyetjet e mësuesve.

Një nga situatat që mësuesit mund të përjetojnë është kur ata nuk janë në gjendje të luajnë rolin e modelit etik, për shembull, kur bëhet fjalë për të marrë një vendim të bazuar në një parim joetik. Ndonjëherë mësuesit mund të jenë gjithashtu në mosmarrëveshje me prindërit në lidhje me subjektet për t'u mësuar, pasi studentët vijnë nga sfera të ndryshme sociale dhe kulturore.

Për shembull, disa prindër mund të mendojnë se zgjidhja jo e dhunshme e një mosmarrëveshjeje është një tregues i dobësisë për një student mashkull. Në mënyrë të ngjashme, disa prindër mund të kenë paragjykime ndaj prejardhjeve të ndryshme, feve, orientimit seksual etj.

Kurset praktike ETHOS për mësuesit duan të trajtojnë pikërisht këto probleme. Programi përfshin:

- Prezantimi i projektit ETHOS;
- Teoria e inteligjencës së shumëfishtë;
- Prezantimi i instrumenteve mësimore ETHOS;
- Përvojë praktike në përdorimin e mjeteve mësimore;
- Prezantimi dhe diskutimi se si të luajë rolin e modelit etik;
- shembuj të disa praktikave të mira në lidhje me mënyrën se si mësuesit mund të bashkëpunojnë me prindërit.

Këto tema do të paraqiten duke ndjekur një qasje inovative dhe krijuese, në mënyrë që të tregojnë përfitimet e modelit në një zbatim praktik.

REFERENCAT

- Armstrong, T. (2009). Multiple Intelligences in the Classroom. 3rd Edition. ASCD: Alexandria
- Auer, A. (1975): Ein Modell theologisch-ethischer Argumentation: „Autonome Moral“, in: Auer, A. – Biesinger, A. – Gutschera, H. (Hg.), Moralerziehung im Religionsunterricht, Freiburg – Basel – Eien.
- Aufenanger, St., Garz, D. & Zutavern, M. (1981): Erziehung zur Gerechtigkeit. Unterrichtspraxis nach Lawrence Kohlberg. München: Kösel
- Biesinger, A. (1996): Ethikdidaktische Grundregeln, in: Groß, E. & König, K. (Hg.): Religionsdidaktik in Grundregeln, S. 163 – 181: Regensburg: Pustet
- Bandura, A. & Ęalters, R. H. (1963): Social Learning and personality development. New York
- Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus (2008). Wertemachen stark. Praxisbuch zur Werteerziehung. URL (17.05.2013): <http://www.km.bayern.de/lehrer/erziehung-und-bildung/werte.html>
- Campbell, L. (1997). Variations on a Theme: How Teachers Interpret MI Theory. In: Teaching for Multiple Intelligences Educational Leadership Volume 55 Number 1 September 1997.
- Die Quelle. URL (31.07.2013) http://www.sacrecoeur.at/Assoziierte/quelle/die_quelle.htm
- Feiner, F. (1989): Didaktik ethischen Lernens. Lernwege, in: Feiner, F. & Schrettle, A., Leben gestalten – Glauben verantworten. Handbuch zu ‚Glaubensbuch 7‘, Salzburg: O. Müller Verlag, 50-54
- Feiner, F. (1997): Ethisches Lernen im Religionsunterricht, in: A. Schrettle – F. Feiner & H. Perstling, Den Weg des Lebens gehen. Handbuch zum Glaubensbuch AHS 3 "Wege zum Leben" unter Mitarbeit von Uhl, D., Pötz, A. & Reischl, W. Klagenfurt: RPI, 13 – 32.
- Feiner, F. (2012): Grundstrukturen des Religionsunterrichts. Kurz-Skriptum für den internen Gebrauch für Studierende der Kirchlichen Pädagogischen Hochschule Graz. URL (30.07.2013). https://www.ph-online.ac.at/kphgraz/LV_TX.wbLvInfoTypen?pStpSpNr=121046.
- Fischer-Epe, M. & Schulz von Thun, F. (2004): Coaching: Miteinander Ziele erreichen. Hamburg: Rowohlt
- Gardner, H. (1983): Frames of mind: The theory of multiple intelligences. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1993): Multiple intelligences: The theory in practice. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1995): Reflections on multiple intelligences. Phi Delta Kappan, 77(3), 200-208.
- Gardner, H. (1998): Are there additional intelligences? The case for naturalist, spiritual, and existential intelligences. In J. Kane (Ed.), Education, information, and transformation (pp. 111-131). Upper Saddle River, NJ: Merrill-Prentice Hall.

- Gardner, H. (1999a): Intelligence reframed. Multiple intelligences for the 21st century. Neë York: BasicBooks.
- Gardner, H. (2003): Multiple intelligences after tēenty years. Proceedings of the American Educational Research Association, Chicago, Illinois, April 21,2003.
- Gerjolj, St. (2008): Hoëard Gardners Theorieüber multiple Intelligenz und ihrepraktische Applikation – ein Weg des ganzheitlichen Lernens im Sinne der inklusiven Pädagogik, in: Knauder, H., Feiner, F. &Schaupp, H. (Hg.): Jede/r ist willkommen! Die inklusive Schule – Theoretische Perspektiven und praktische Beispiele. Graz: Leykam, 79 –92.
- Harden, M. (SKM 2012/2013). Herzensbildung. Ein innovatives Programm zur Konfliktprävention und Realisierung eines Schul-Leitbildes im Bereich der ethischen Bildung. Institut für ganzheitliche Pädagogik an der Kirchlichen Pädagogischen Hochschule Graz
- Helwig, P. (1968): Charaktereologie. Freiburg: Herder
- Juhant, J. & Žalec B. (eds.) (2011): Humanity after Selfish Prometheus. Chances of Dialogue and Ethics in a Technicized World. Münster: Lit, 2011, Reihe: Theologie Ost-West Bd. 15, 2011, 304 S., € 19.90, br., ISBN 978-3-643-90075-3
- Juhant, J. & Žalec, B. (eds.) (2012): Reconciliation. The Way of Healing and Growth. Münster: Lit, 2012, Reihe: Theologie Ost-West Bd. 16, 304 S., € 19.90, br., ISBN 978-3-643-90202-3
- Kessler, D. & Strohmeier, D. (2009): Gewaltprävention an Schulen. Persönlichkeitsbildung und soziales Lernen. Österreichisches Zentrum für Persönlichkeitsbildung und soziales Lernen in Kooperation mit der Uni Wien. Wien
- Knauder, H., Feiner, F. & Schaupp, H. (Hg.) (2008): Jede/r ist willkommen! Die inklusive Schule – Theoretische Perspektiven und praktische Beispiele. Graz: Leykam.
- Kohlberg, L. (1982): *Zur kognitiven Entwicklung des Kindes. Drei Aufsätze.* Frankfurt am Main: suhrkamp.
- Konrad, M. & Reiterer, M. & (2007): Projekt "Wir sind ein Schatz, weil wir unsere verschiedenen Talente und Charismen in die Gemeinschaft einbringen!". In: Unser Weg / (Graz), 62. 2007,3, S. 97 –99
- Küng, H. (1990): Projekt Weltethos. München: Piper
- Küng, H. (1991): Global Responsibility. [In Search of a New World Ethic. London: SCM Press](#)
- Mieth, D. (1977): Moral und Erfahrung. Beiträge zur theologisch-ethischen Hermeneutik. Freiburg/Schweiz: Universitätsverlag; Freiburg [Breisgau], Wien : Herder, 111 –134.
- Morgenritual - URL (31.07.2013)
http://www.vs-heiligenkreuz.at/schule_aktionen.htm
- NA Presseportal with press release about P.M. History (2007)
<http://www.presseportal.de/pm/55502/1102802/umfrage-den-68ern-zum-trotz-jugendliche-haben-eltern-zum-vorbild-repraesentative-befragung-des> [URL 21 July 2013]

- Prügger, W.–Schrettle, A. & Feiner, F. (2003): Freiräume. Glaubensbuch 3 für die 3. Klasse an HS/AHS. Salzburg: Salzburger Druckerei und Verlag.
- Prügger, W. – Schrettle, A. & Feiner, F. (2003a): sbxzu „Freiräume. Glaubensbuch 3 für die 3. Klasse an HS/AHS“. URL (31.07.2013) <http://ecms.rk-sbx.at/gb3/>
- Raths, L.E., Harmin, M., & Simon, S.B. (1978): *Values and Teaching* (2nd ed.). Columbus, OH: Charles E. Merrill.
- SATSANG. URL (31.07.2013) <http://www.international-satsang.org/Welcome.html>
- Sbx (= Schulbuch extra). URL (31.07.2013) <http://www.rk-sbx.at/>
- Schulz von Thun, F. (1990): *Miteinanderreden: Stile, Werte und Persönlichkeitsentwicklung*. Hamburg: Rowohlt.
- Simon, S.B., Howe, L.W., & Kirschenbaum, H. (1972): *Values Clarification: A Handbook of Practical Strategies for Teachers and Students*. New York: Hart Publishing
- Simon, S. B. & S. W. Olds (1976): *Familientraining: Werteklären – entscheidenlernen*. 80 Interaktionsspiele. München: Pfeiffer
- Stachel, G. (1978): Ein Prozeßmodellethischen Lernens, in: Stachel, G. & Mieth, D.: *ethischhandelnlernen. Zu Konzeption und Inhaltethischer Erziehung*, Zürich-Einsiedeln-Köln: Benziger, 124 -140.
- Stein, M. (2008): *Wie können wir Kindern Wertevermitteln? – Werteerziehung in Familie und Schule*. Reinhardt: München
- Values clarification. URL (30.07.2013) http://www.education.ucsb.edu/webdata/instruction/hss/Values_Clarification/ValueClarif_Method_Outline.pdf
- Vodafone Stiftung Deutschland (Eds) (2013): *Qualitätsmerkmale schulischer Elternarbeit. Ein Kompass für die partnerschaftliche Zusammenarbeit von Schule und Elternhaus*. (URL 17.05.2013): http://www.vodafone-stiftung.de/pages/presse/publikationen/subpages/qualitaetsmerkmale_schulischer_elternarbeit/index.html
- Weltethos – Global Ethic. URL (30.7.2013) <http://www.weltethos.org>
- Woller, E. (2000): *Handreichungen 6. Teil 2. Arbeitshilfen zum Lehrplan Katholische Religionslehre an der Hauptschule*, hgg. Vom Katholischen Schulkommissariat in Bayern, München.

SHTOJCA: MODELET DHE SHEMBUJ TË ETIKËS SË MËSIMDHËNIES (Grupi 4)

A.1. HAPAT E EKSPERIENCËS (D. MIETH) Modeli

Modeli, i zhvilluar nga prof. Dr. të Dietmar Mieth (teolog moralist që jep mësim në Universitetin e Tubingës, Gjermani) sipas traditës së debatit akademik të etikës teologjike, përshkruan nevojën për të vepruar etikisht në tre hapa (Mieth 1977):

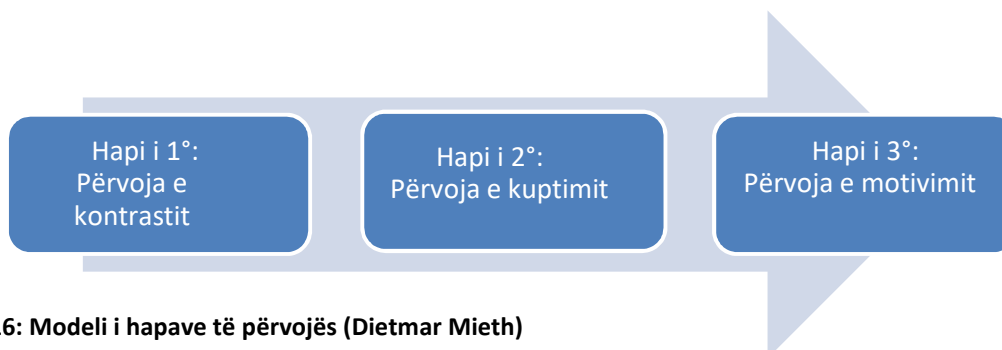

Figura 16: Modeli i hapave të përvojës (Dietmar Mieth)

SHEMBULL

Një shembull është ndryshimi i qëndrimit ndaj përdorimit të energjisë bërthamore. Hapat janë:

- 1. Përvoja e kontrastit:** një aksident bërthamor mund të rrisë ndjeshëm ndërgjegjësimin se përdorimi i energjisë bërthamore përbën një rrezik shumë të lartë. Është krijuar një opinion i përhapur se kështu nuk mund të vazhdojë (për shembull pas aksidenteve bërthamore të Çernobilit 1986 dhe Fukushima 2011).
- 2. Përvoja e kuptimit:** papritmas na duket e qartë se duhet të ndryshojmë stilin tonë të jetesës, domethënë duhet të bëjmë shumë më tepër për të marrë burime alternative të energjisë;
- 3. Përvoja e motivimit:** Rritet motivimi për të ndryshuar drejtim (moveo Latino: unë po lëviz). Qeveritë e Zvicrës dhe Gjermanisë kanë vendosur të rrisin format alternative të prodhimit të energjisë duke shfrytëzuar burimet e energjisë së rinovueshme: dielli, era dhe uji.

Modeli i D. Mieth mund të aplikohet në çështje të ndryshme të natyrës etike. Pika qendrore është të përcaktojmë mirë çështjen pa e parë atë si një problem, por duke e parë atë si një sfidë. Kjo qasje synon të rrisë ndërgjegjësimin për kritikën, inkurajon dëshirën për ndryshim dhe siguron energji për të vazhduar (motivim) në kërkim të masave konkrete për të realizuar.

Transferimi

Shkolla e fëmijëve Heiligenkreuz am Wasser (Stiria, Austria) ka nisur projektin “Uji – eliksiri i jetës sonë”, duke u frymëzuar nga ky model. Uji konsiderohet si një burim i rëndësishëm dhe i çmuar. Veprimet e projektit janë realizuar në bashkëpunim me territorin, kishën, institucionet e ndryshme rajonale dhe Bashkimin Evropian. Pasojat e përvojës kanë qenë:

1. *Përvoja e kontrastit:* nëse e ngopim apo e ndotim ujin me agjentë kimikë, bëhemi të sëmurë duke e pirë.
2. *Përvoja e kuptimit:* për të qëndruar të shëndetshëm duhet të mbajmë ujin të pastër; është e rëndësishme të kuptojmë rrugëtimin e ujit. Kombet e Bashkuara e kanë shpallur vitin 2013 si Vitin Ndërkombëtar të Bashkëpunimit në Ujë.”.
3. *Përvoja e motivimit:* veprimet konkrete përfshijnë edhe fëmijët, nxënësit e shkollave mund të kuptojnë se sa e çmuar dhe jetësore është uji. Në projektin "Uji - eliksiri i jetës", 2012/13, janë kryer disa veprime për të marrë përgjegjësi për burimet e ujit:
  - krijimi i një laboratoriu uji për të eksploruar dhe zbuluar;
  - ekspozita “nuk mund të jetosh pa ujë” në sheshin kryesor;
  - ekskursion për të ndihmuar në shpimin e një pusi artezian;
  - Regjistrim CD i “kënga e ujit” dhe “kënga ombrellë”, për shitje në festën e famullisë;
  - ekskursion në rezervuarin e ngritur ku ruhet uji në rajon;;
  - Shëtitje në depilatorin rajonal të ujit për të parë se ku trajtohen ujërat e zeza;
  - Festivali “Wirle-Wurle Water” me lojëra të ujit, puzzles dhe mbledhjen e fondeve për viktimat e përmytjeve;
  - Projektimi i burimit të ri të ndërtuar së bashku me të gjithë fëmijët.

Figura 17: Projekti “Uji – eliksiri i jetës”

A.2. PROCESI I QARTËSIMIT TË VLERAVE (L.E. RATHS, M. HARMIN & S.BSIMON)

Modeli

Modeli i “qartësimit të vlerës” u zhvillua në vitin 1970 në Shtetet e Bashkuara në Universitetin e Masaçusetsit nga Sidney B. Simon bashkë me kolegët e tij. Qëllimi i këtij modeli nuk është të mësojë vlera specifike, por të rrisë ndërgjegjësimin e nxënësve për vlerat personale në krahasim me vlerat e miqve dhe grupeve të ndryshme sociale ose edhe të shoqërive të tjera në kohë të tjera historike. Përmes krahasimit, studentët reflektojnë mbi vlerat e tyre dhe ndoshta ndryshojnë ato që janë të pabaza, ndërsa rrisin besimin e tyre tek ata që mbajnë krahasimin me të tjerët. Modeli është zbatuar në Shtetet e Bashkuara, Gjermani dhe vende të tjera, në shkolla fillore dhe në familje.

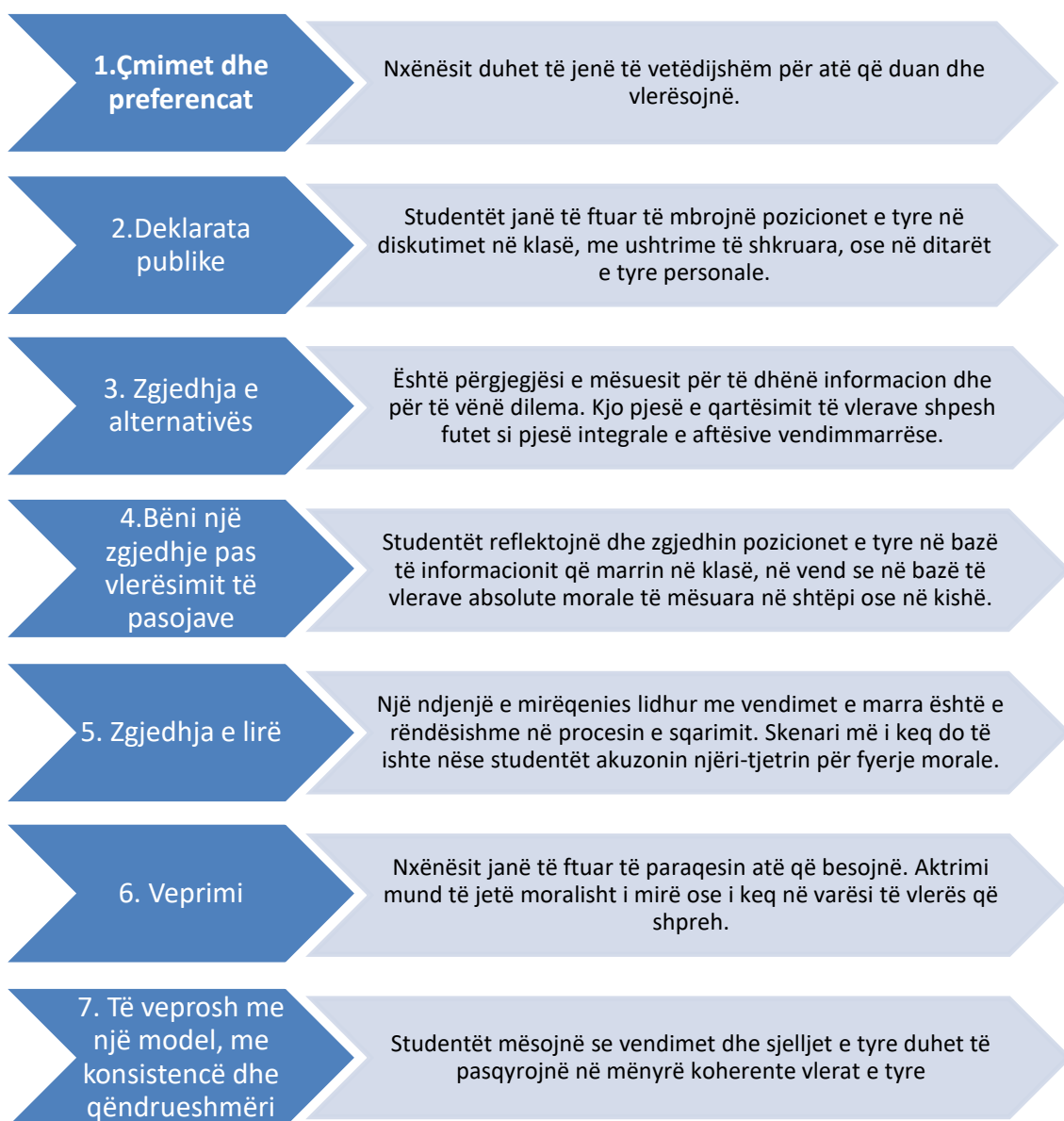

Figura 18: Procesi i sqarimit të vlerave (Raths, Harmin & Simon 1978)

Shembull

Ky model përdoret për të kontrolluar vlerën e vendimeve individuale, pasi çdo vendim etik është një vendim personal. Sidomos me këtë model ju mund të përcaktoni nëse diçka është me të vërtetë një vlerë, kur ka kaluar shtatë hapat. Ky model është gjithashtu i dobishëm për të reflektuar mbi vendimet e grupit. Për shembull, një klasë mund të vendosë të bëjë një veprim të mirë dhe të mbledhë para për njerëzit në nevojë në Botën e Tretë.

Transferimi

Qartësimi i vlerave përdoret kryesisht në programet e parandalimit të drogës. Ajo integrohet lehtësisht në strukturë dhe mund të përdoret i gjithë procesi i vlerësimit me shtatë hapa (Simon & Kirschenbaum 1972 Rath, Harmin & Simon 1978). Një shembull tjetër është futja e "ritualit të mëngjesit" ose e "parimit meditetues". Në shkollat "VS Heiligenkreuz a. W." dhe "NMS Wildon", në Austri, në zbatim të modelit mësuesit kanë ndjekur procedurën e mëposhtme:

1. Para se të hyjnë në klasë, ata sqarojnë se cila temë është e rëndësishme për ta.
2. Ata sjellin qëndrime të ndryshme në debat, secili për t'u konsideruar seriozisht.
3. Ata diskutojnë opsione të ndryshme dhe peshojnë të mirat dhe të këqijat e tyre.
4. Merrni parasysh pasojat e alternativave të ndryshme.
5. Vendosin lirisht pa presion, sepse vetëm një vendim i lirë lejon që një vlerë të bëhet e tillë. Kështu ata vendosën të prezantojnë "ritualin e mëngjesit" për t'i bërë të gjithë ta nisnin ditën në të njëjtën mënyrë.
6. Ata i vënë në praktikë vendimet e marra. U vendos që dy kolegë do të zhvillonin një koncept për të përshkruar ritin në mënyrë të përsosur, në mënyrë që të kryhet lehtësisht në çdo klasë nga të gjithë mësuesit.
7. Çdo ditë, rituali i mëngjesit kryhet në mënyra të ndryshme. Përsëritja gjeneron qëndrueshmëri dhe besim në një skemë të zakonshme.

Çfarë është Rituali i mëngjesit?

Çdo mëngjes, pas ziles së orës tetë, klasa dëgjon një tingull që tregon fillimin e ritualit të mëngjesit. Tingulli bën që foshnja të jetë më e qetë. Më pas vijon leximi i një teksti të shkurtër, i cili shpjegohet dhe shërben për të lidhur fëmijën me idenë e përvojës që po përjeton. Ky është "thesari" i vërtetë i ritualit të përditshëm (ide dhe udhëzime nga

Gertrude Ranz dhe Barbara Urabl - (Ritual i mëngjesit).

Figura 19: Rituali i mëngjesit me ushtrime fizike - perceptimi i vetes dhe të tjerëve për të filluar ditën e punës me një "moral" të mirë

A.3. "CIRKUITI" PËR NJË MËSIM HOLISTIK ETIKG.STACHEL

Model

Modeli u zhvillua nga pedagogu fetar Günther Stachel i Universitetit të Magonzas në vitet 1970 dhe u aplikua në fushën e edukimit moral në Gjermani dhe Austri. Takimet ndodhin në bazë të simboleve të tilla si tregime, imazhe, konflikte të vërteta, filma, revista komike. Për shembull, njerëzit në tregime përfaqësojnë bartësit e vlerave: studentët identifikohen me ta dhe i krahasojnë ato me të tjerët, në mënyrë që të analizojnë aspektet me një ndarje të caktuar. Takimet ndodhin edhe përmes disa llojeve të punës, të tilla si shkrimi, ose qasjet argëtuese, të tilla si në role-playing games. Takimet duhet të jenë holistike, për shembull për të nxitur ndërveprimin midis të mësuarit njohës e emocional dhe veprimit. Ky model holistik është zhvilluar nga Günter Stachel në formën e qarkut:

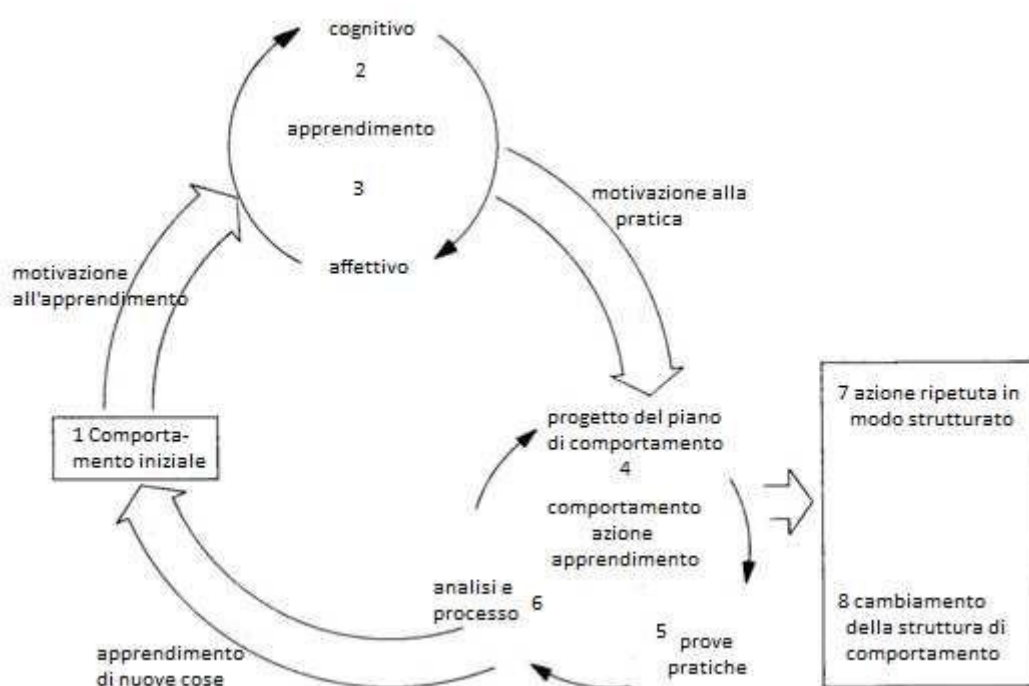

Figura 20: "Qarku" për mësimdhënie etike holistike (Günter Stachel)

Shembull

Shembulli ynë bazohet në një lojë role-playing që fokusohet në urdhërimin e shtatë dhe i drejtohet djemve 13 vjeç (Feiner 1997).

Nxënësit ulen në një rreth. Mësuesi i fees fillon ushtrimet e ngrohjes dhe informon nxënësit që do të marrin pjesë në një lojë: "Imagjinoni se këtu (duke treguarqendrën e rrethit) ka një rrugë, njerëzit ecin në për të, ndoshta ka diçka në mes (ndërton portofolin e tij ose një kartë krediti në mes),dikush vjen, çfarë po bën në këtë pikë? Në këtë pikë, secili student aktivizon përvojën e tij të mëparshme, duke filluar nga një sjellje e caktuar fillestare.

1. Fillon faza njohëse. “Çfarë sjelljesh të mundshme ju vij në mendje? Çfarë është në mendjen time? (Çfarë mund të blej me këto para? Çfarë të bëj? Çfarë të mos bëj? Çfarë shpërblimi mund të marr? A kam frikë të mos më shohin? Ndoshta ata po bëjnë një shaka me mua?)”
2. “Mësimi emocional – vullneti, ndjenjat, qëndrimet, përvoja e vlerave – i plotëson aspektet njohëse: “Cila është marrëdhënia midis pronës sime dhe pronës të tjerëve? Çfarë do të bënin prindërit e mi me këto para? Çfarë sjelljeje më kanë mësuar?”
- 4, 5, 6. Të gjitha këto mendime njohëse dhe ndjenja emocionale trondisin nxënësin, janë një motivim për një veprim. Ka një tjetër qark brenda qarkut të madh. Së pari imagjinoni një sjellje të caktuar: “Çfarë vendimi mund të marr? Si mund ta zbatoj atë? Vetëm apo me të tjerët?”. (4): test praktik, shfaqje teatrale, individë dhe grupe recitojnë zgjidhje të ndryshme; (5): analiza dhe veprimi janë një stimul për të reflektuar; (6) “Cilat opsione të tjera të mundshme ekzistojnë? Cila zgjidhje është më e përshtatshme në këtë situatë? Si forcohet ndershmëria?” Përzgjidhjet negative: "Si do të ishte bota nëse të gjithë do të silleshin kështu?"
7. Shtysa për të përforcuar veprimet positive nga brenda: “Cila zgjidhje është më e mira në planin afatgjatë? Si përforcohet ndershmëria (shpërblimi, njohja publike në gazetë, ndërgjegjja e pastër,...)?”.
8. 8. Struktura e modifikuar e sjelljes zakonisht nuk lind nga një mësim i vetëm, por është përsëritja e situatave të ndryshme konflikti dhe dilemash që mund të çojnë në një ngritje morale. Ky lloj ushtrimi gjithashtu mund t'i bëjë njerëzit të ndjeshëm ndaj sjelljeve alternative: një identitet më i forte më shpesh prodhon veprime të përgjegjshme.

TRANSFERIMI

Ky model mund të transferohet në situata të ndryshme etike që lidhen me bashkëjetesën midis njerëzve ose me Dhjetë Urdhërimet. Modeli është i dobishëm për të përcaktuar një mësim holistik, që do të thotë që merr parasysh të dy aspektet njohëse dhe emocionale, si dhe veprimet operative.

A.4. NDJESHMERIA ETIKE NDAJ DILEMAVE DHE KONFLIKTEVE (L. Kohlberg)

Modeli

Ky model u zhvillua nga Lawrence Kohlberg, i cili modifikoi dhe zgjeroi punën e Jean Piaget, për të krijuar një teori që shpjegon zhvillimin e arsytimit moral. Teoria e zhvillimit moral të Kohlberg përfshin gjashtë hapa në tre nivele të dallueshme dhe e sheh zhvillimin moral si një process të vazhdueshëm gjatë gjithë jetës. Tregimet që paraqesin dilema paraqesin mjetet me të cilat paraqitet gjykimi moral (Kohlberg, 1982). Në fushën e të mësuarit etik, qëllimi nuk është vetëm stimulimi i gjykitimit moral (nëpërmjet diskutimit), por edhe zbatimi i tij në praktikë, përmes lojës me role, identifikimit, psikodramës, veprimit të drejtpërdrejtë (Feiner 2012):

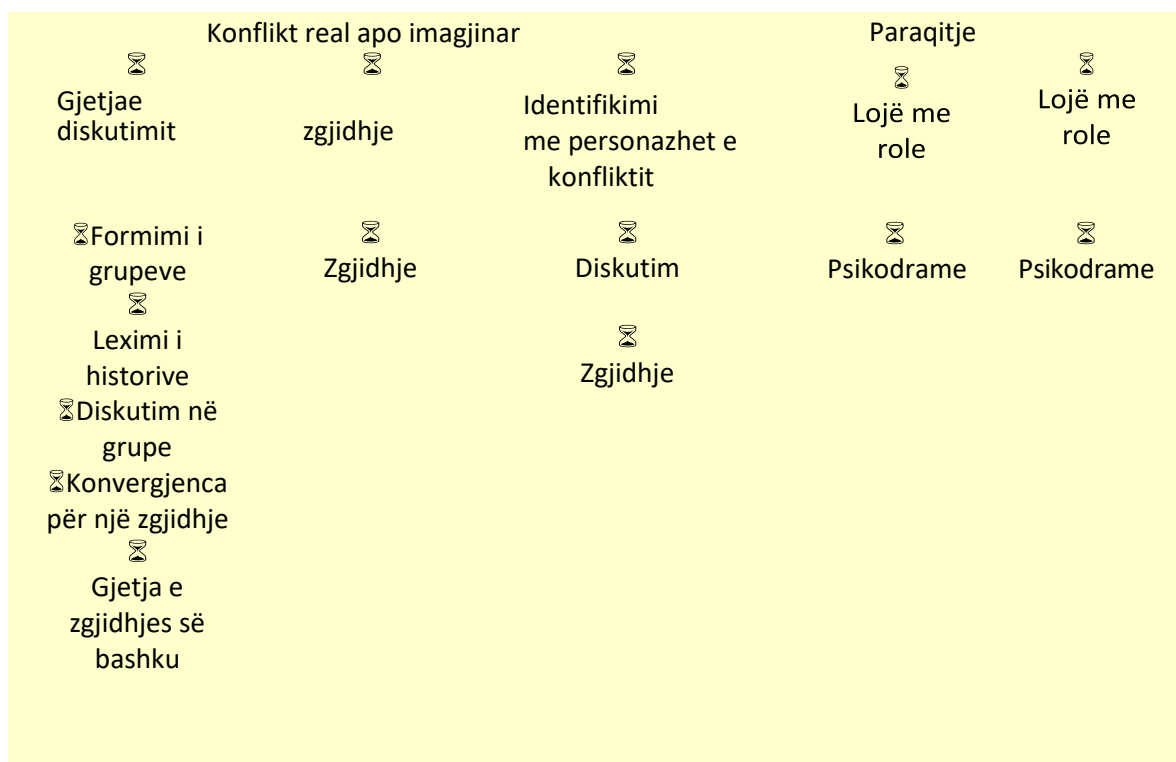

Figura 21: Stimulimi i ndjeshmërisë etike me histori të dilemave dhe konflikteve (Feiner 2012).

Puna përmes historive të konfliktit është e mundur që në kopshtin e fëmijëve, sepse të jetuarit sëbashku i bën të dukshme konfliktet latente. Konfliktet e vogla të përditshme mbi lodrat ose vendet e preferuara mund të paraqiten përmes tregimeve të konfliktit, në mënyrë që fëmijët të gjejnë zgjidhje të mundshme përmes një loje.

Zgjidhja e konfliktit krijon ndjeshmëri dhe rrit ndjeshmërinë etike. Sa më shumë zgjidhje të propozohen përmes komunikimit, aq më lehtë fëmijët e kapërcejnë skemën e shpërblimit-ndëshkimit (niveli 1) dhe parimin “Do ut des”, unë jua jap, pra dhe ju më jepni (niveli 2). Në këtë mënyrë, të tjerët nuk shihen nga një kënd vështrim utilitar, por si njerëz.

Transferimi

Modeli i Kohlberg është i përshtatshëm për të parë se si zhvillohet gjykimi moral te studentët. Nuk ka të bëjë vetëm me stimulimin e nivelit kognitiv, por edhe me analizën e parimit “qëllimi i edukimit është zhvillimi” (Kohlberg). Zhvillimi nuk shihet vetëm si zhvillim i aftësisë për të gjykuar, por si një veprim i orientuar, që përpiqet të kalojë nga koncepti i një komuniteti të thjeshtë në atë të një komuniteti të drejtë, i aplikuar në të gjitha fushat e bashkëjetesës së mundshme, madje edhe në burg.

Nëpërmjet identifikimit, lojës me role dhe psikodramës, emocionet dhe veprimi aktivizohen në situata shembullore. Në këtë mënyrë është gjithashtu e mundur që drejtpërdrejt të adresohen problemet në shkollë duke organizuar një këshill klase ose shkolle ku pjesëmarrësit mund të diskutojnë idetë e tyre. Falë kësaj, nuk ka përfitim vetëm për individin, por për të gjithë komunitetin.

Disa sugjerime për një plan të ndërhyrjeve bazuar në modelin e Lawrence Kohlberg mund të gjenden në Aufenanger, Garz & Zutavern, botuar në 1981.

ARSYETIMI ETIK SI NJË MËNYRËPËR TËGJETUR STANDARTE (A. Aurea)

Modeli

Modeli u zhvillua nga Alfons Auer, një teolog moral në Tübingen, Gjermani, në vitet 1970 dhe u përdor si për diskutimin akademik të vlerave dhe standardeve etike, ashtu edhe u zbatua praktikisht në shkolla. Për diskutimin e aspekteve etike, modeli i Alfons Auer është veçanërisht efektiv, sepse e merr shumë seriozisht të menduarit racional, në mënyrë që secili të sjellë horizontin e tij të kuptimit. Horizonti i krishterë nuk vendoset mbi të tjerët, por brenda procesit të diskutimit që synon të gjejë zgjidhje dhe norma etike (Auer, 1975).

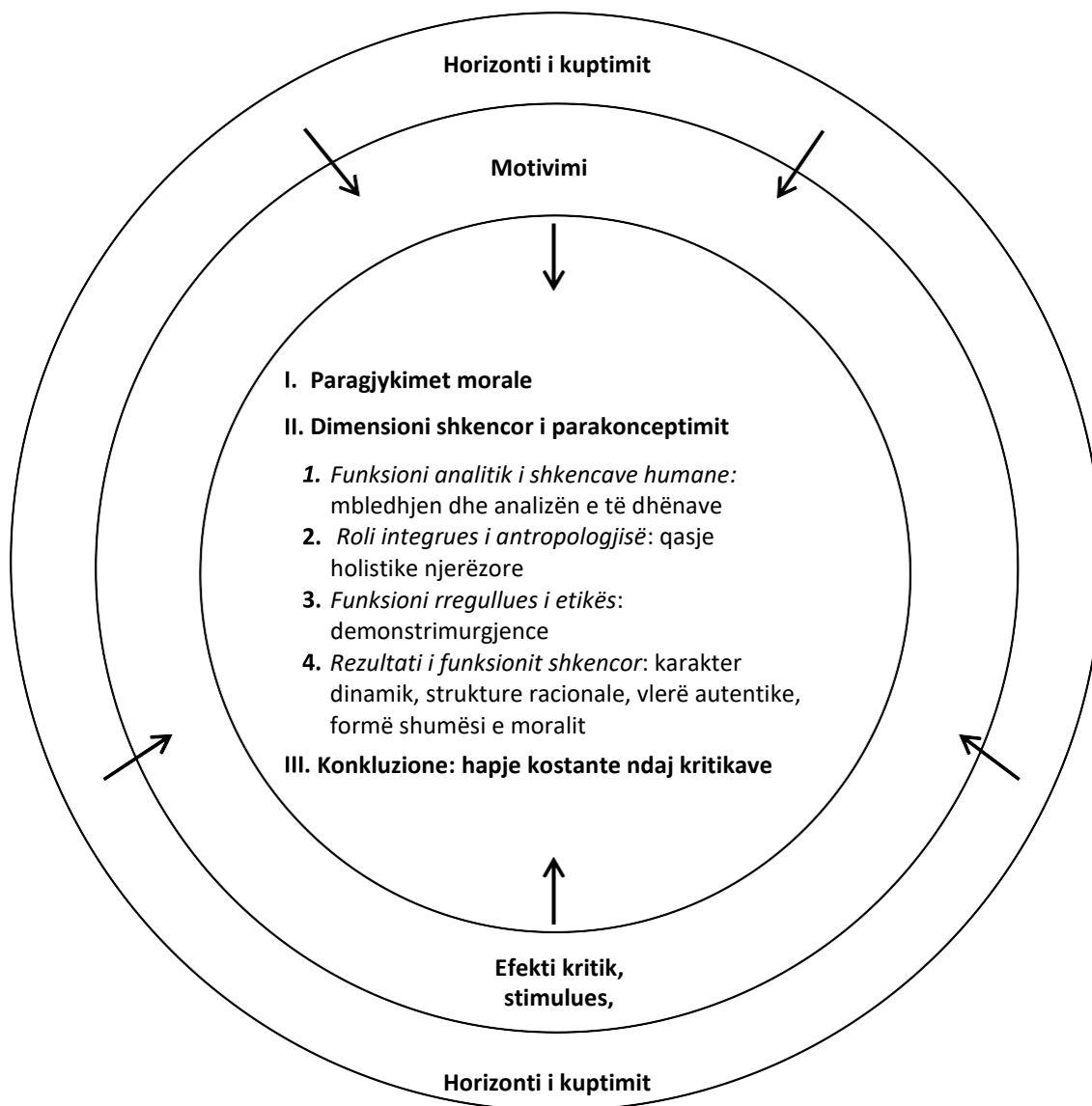

Figura 22: Arsyetimi etik si një mënyrë për të gjetur standarde (Alfons Auer, 1975)

Në grafik, përshkrimi brenda rrathëve ilustron procesin e përgjithshëm të ndërgjegjësimit moral dhe reflektimit etik shkencor. Vetë rrathët përfaqësojnë horizontin e sensit të krishterë dhe ndikimin e tij në motivimin për veprim dhe për kërkimin e normave (efekti i kritikës, stimulimi dhe integrimi). Shigjetat tregojnë se horizonti i kuptimit të krishterë ka efekte në këtë proces të kërkimit të normave.

Shembull

Dy aplikime praktike të këtij modeli për nxënësit 13-vjeçarë janë:

- Problemi i abortit, në: Feiner, 1989;
- Aspektet etike të turizmit, në: Feiner, 1997.

Transferimi

Modeli mund të zbatohet për problemet aktuale etike, për të analizuar aspektet e ndryshme të tyre. Në këtë model, standartet nuk imponohen nga lart, por për kundrazi dalin nga poshtë, duke përfshirë aspektet përkatëse përmes diskutimit. Standartet nuk arrihen përmes zgjidhjeve të nxituara dhe përfundimeve të parakohshme. Edhe horizonti i krishterë nuk futet me nxitim në diskutim, por në mënyrë progresive, në mënyrë që të zhvillohet ndjenja e kërkimit të më të mirës, të stimulohet ngritja në nivele më të larta dhe të integrohet me atë që është vendosur tashmë në shoqëri (për shembull ligji).

A.5. SHESHI I VLERAVE DHE ZHVILLIMIT (P. HELWIG)

Modeli

Aristoteli e pa virtytin e "masës së drejtë" si një virtyt kryesor, duke e identifikuar atë si pikën e mesme midis "shumë" dhe "shumë pak".

Helwig lëviz nga kjo ide. Premisa e sheshit të vlerave dhe zhvillimit është që çdo vlerë (virtyti, parimi udhëzues, cilësia njerëzore) mund të zhvillojë plotësisht potencialin e saj vetëm në prani të një homologu të dytë pozitiv, një "virtyt motër". Pa këtë ekuilibër, një vlerë përkeqësohet drejt ekzagjerimit.

Prandaj perfeksionizmi është shumë afër tendencës për të bërë gabime. Shmangni obsesionin me detajet. Anasjelltas, ekuilibri e mban personin të barabartë nga perfeksionizmi dhe përafrimi. Optimumi për zhvillim është në diagonale: nëse prireni drejt detajeve dhe perfeksionizmit, kthesa juaj e zhvillimit tregon drejtimin e pranimin të gabimit; anasjelltas, personi i përafërt rekomandohet të evoluojë drejt rendit dhe përmirësimit.

Duke përdorur vlerat dhe kuadrantin e zhvillimit, ne mund të mësojmë të mbajmë vlerat dhe standardet personale në ekuilibër dinamik. Në veçanti, ne mund ta përdorim atë për të gjetur se cilat tendenca ekzistojnë si për ne ashtu edhe për të tjerët.

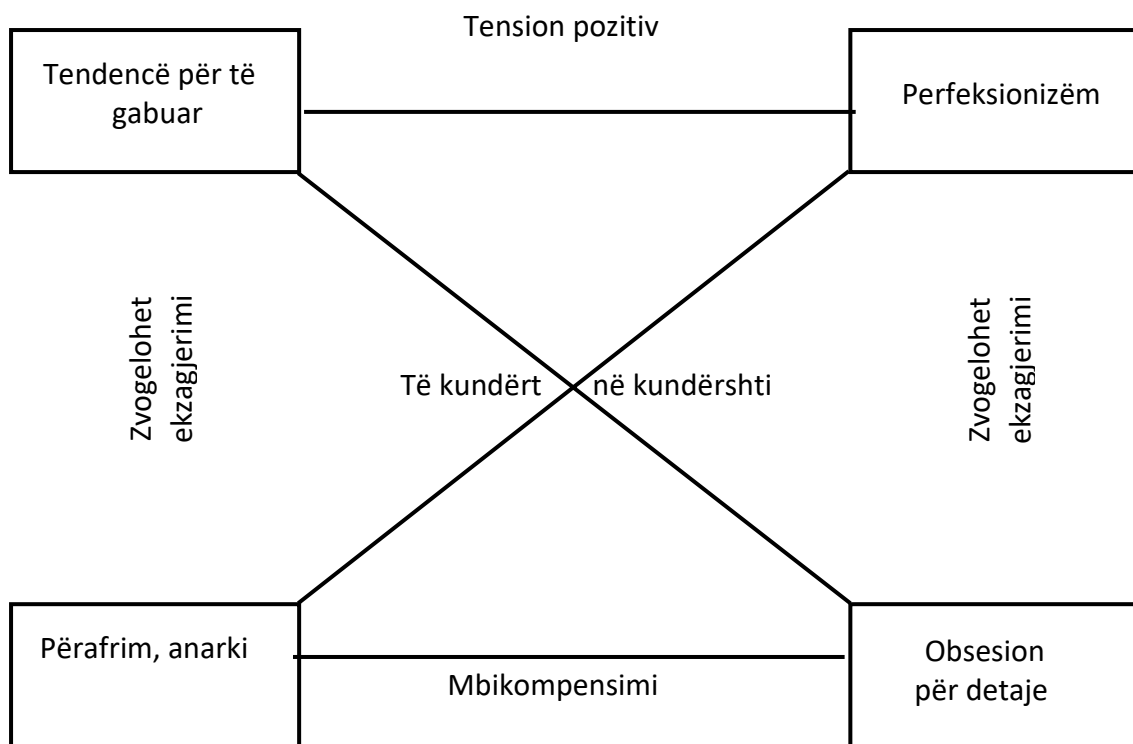

Figura 23: Fusha e Vlerave dhe Zhvillimit (Paul Helwig)

Shembull

Modeli është i dobishëm për studentët e moshës 10 vjeç e lart. Mund të përdoret me të gjithë klasën, por edhe për grupe më të vogla dhe madje edhe individualisht.

Transferimi

Marrja në konsideratë e vetëm një këndvështrimi krijon gjithmonë probleme dhe modeli i Helwig-ut është i dobishëm për të parë anën tjetër të medaljes dhe për të shmangur çdo formë ekzagjerimi. Diagonalja Helëig ndihmon në zhvillimin e këndvështrimeve dhe ideve të reja drejt vlerave të reja që mund të hapin perspektiva të reja.

Ky model është një bazë e mirë për analizën dhe zgjidhjen e situatave të konfliktit, ku njëra palë akuzon tjetrën për ekzagjerim (Schulz von Thun, 1990) dhe për fillimin e një diskutimi konstruktiv dhe kritik (Fischer-Epe & Schulz von Thun, 2004).

A.6. SHKALLA E VENDIMIT (E. WOLLER)

Modeli

Modeli u zhvillua nga grupi i punës i Dioqezës së Regensburgut (Arbeitskreis Handreichungen / Hauptschule der Diözese Regensburg) i udhëhequr nga Elfriede Woller dhe synon fëmijët e moshës 10 deri në 14 vjeç (Woller, 2000). Të gjithë ne marrim vendime çdo ditë, disa të drejta dhe disa të gabuara. Çfarë mund të mësoj nga të gabuarat?

☐	Çfarë ndodhi si rezultat i vendimit tonë? Është më mirë merrni një vendim tjetër në një rast të ardhshëm?
☐	Si mund ta zbatoj vendimin tim në praktikë?
☐	Cila është zgjedhja më e mirë?
☐	Cilat janë pasojat, nëse vendos në një mënyrë apo tjetër? (*)
☐	Cilat janë zgjedhjet e mia të mundshme?
☐	Çfarë vendimesh duhet të marr?

Figure 24: Shkallët e Vendimit (Woller, 2000)

(*) Pyetje për pikën 4:

A është zgjedhja ime kundër ligjit apo urdhërimeve?

Familja ime dhe të rriturit e tjerë që unë i konsideroj të rëndësishëm, a do të ishin të pakënaqur me mua?

A do të pendohem pas këtij vendimi?

A do të lëndo veten apo të tjerët?

A do të isha i lënduar apo i trishtuar nëse dikush do të më bënte mua?

A do të heq dorë nga parimet e mia?

Nëse përgjigjeni “po” në një ose më shumë pyetje, duhet të pyesni veten nëse ka rrugë më të mira!

Shembull

Modeli funksionon mirë për vendimet etike të nxënësve nga 10 vjeç e lart.

Transferimi

Modeli përshtatet mirë në formimin e ndërgjegjes me problemet e zakonshme etike që shoqërojnë jetën tonë.

A.7. TEKSTI "FREIRÄUME" (PRÜGGER, SCHRETTLE & FEINER2003)

Modello

Libri zyrtar për mësimin e fesë për djemtë 13-vjeçarë në Austri përmban shumë tema etike.

Kjo rëndësi e dhënë etikës mund të krijojë një rrezik të dyfishtë: nëse pyetjet etike plotësohen, kjo mund të çojë në arrogancë; në vend të kësaj, nëse nuk jetoni me përgjegjësi, mund të krijohet një ndjenjë inferioriteti dhe fajësie.

Tradita fetare judeo-kristiane e zgjidh këtë problem falë marrëdhënies me Zotin e tyre personal: qeniet njerëzore e dinë se nuk duhet të bëjnë gjithçka vetëm. Nëse dikush bën një gabim, Zoti i jep një shans për të filluar nga e para. Zoti kërkon të humburit, nuk i përbuz të dobëtit, por i do gjithë krijesat. Libri i Urtësisë thotë se: "Ti ke dhembshuri për të gjithë, sepse mund të bësh gjithçka, nuk i shikon mëkatet e njerëzve, me synimin për pendim. Sepse ju i doni të gjitha gjërat ekzistuese dhe nuk përbuzni asgjë nga ato që keni krijuar; nëse do të urrenit diçka, as nuk do ta krijonit atë. Ti i kursen të gjitha gjërat, sepse të gjitha janë të tuat, Zot, dashnor i jetës".

Në librin "Freiräume", temat etike janë gjithmonë të lidhura me horizontin fetar, dhe për këtë arsye janë të dobishme për të ndihmuar njerëzit të forcojnë jetën e tyre dhe të arrijnë sukseset e dëshiruara. Janë trajtuar tema të ndryshme, për shembull, përdorimi i burimeve të botës në mënyrën e gabuar, detyrimi për të jetuar në kushte të papërshtatshme, madje edhe turizmi seksual është trajtuar. Nxënësit duhet të dëgjojnë zërin e tyre të brendshëm. Falja është drita që duhet të na ndriçojë kur dikush është fajtor.

Libri është i strukturuar sipas pikave të mëposhtme:

Kapitulli	Faqja
1. Jini të mëshirshëm si Krijuesi juaj	5-22
2. Çfarë është e rëndësishme në botën tonë?	23-34
3. Dëgjoni zërin tuaj të brendshëm	35-46
5. Profetët	57-66
6. Ekzodi	67-90
7. Dio – Jahëe – Allah. Aspektet ndërfaqetare: hebrejtë – Të krishterë – myslimanë	91-112
8. Mësoni të doni	113-122
10. Paqja e vërtetë vjen nga Perëndia	133-142
4. e 9. : Viti i Kishës: Krishtlindjet dhe Pashka në Dimensionet etike dhe fetare	47-56 e 123-132

Figura 25: Libri i tekstit "Freiräume" (Prügger, Schrettle & Feiner 2003)

Shembull

Në Austri, mësuesve u sugjerohen tema të ndryshme që mund të përdoren në klasat e tyre. Autorët e KPH Graz kanë zhvilluar disa tema të tjera që ndihmojnë djemtë dhe vajzat të marrin informacion dhe të analizojnë pikëpamje të ndryshme, por gjithashtu i bëjnë ata të argëtohen. Qëllimet e secilit kapitull janë përshkruar mirë, dhe për secilën temë janë propozuar lojëra të ndryshme, të cilat mund të luhen edhe nëpërmjet internetit (Prügger – Schrettle & Feiner, 2003).

Transferimi

Në të gjitha temat theksohet se si bota e globalizuar e sotme (p.sh. refugjatët, të papunët, zhvillimi i shpejtë, mediat teknologjikisht të përparuara) është e lidhur me jetën e studentëve, duke propozuar veprime të përshtatshme për grupet e ndryshme të moshës.

A.8. ETIKË GLOBALE – “WELTETHOS” (H. KÜNG)

Modeli

Programi i etikës globale vjen nga libri “Projekt Weltethos” i teologut zviceran Hans Küng, i cilipunon në Tubinga, Gjermani, gjithashtu i përkthyer në anglisht “Global Responsibility” (Küng, 1991). Parimi nga i cili frymëzohet Küng është: “Nuk mund të ketë paqe midis kombeve nëse nuk ka paqe midis feve.”.

Etika globale paraqet vizionin e një transformimi epokal të ndjeshmërisë etike: nëse – në nivel global, kombëtar ose lokal – njerëzit ndajnë vlera të përbashkëta etike, atëherë ekzistojnë bazat për një bashkëjetesë paqësore.

Këto vlera mund të gjenden në të gjitha fetë e mëdha dhe traditat filozofike të njerëzimit. Ata nuk duhet të shpikin përsëri, por duhet t’u kujtohen vazhdimisht njerëzve: ata duhet të jetojnë dhe të aplikohen çdo ditë.

Duke u frymëzuar nga libri i Küng, Parlamenti i Religjioneve të Botës në Çikago në vitin 1993 botoi “Deklaratën drejt një etike globale”. Për here të pare në historinë moderne, përfaqësuesit e të gjitha feve të botës kanë rënë dakort për parimet e mëposhtme:

- Parimi i humanizmit;
- Rregulli i artë i reciprocitetit;
- Angazhimi për jo-dhunë, drejtësi, të vërtetën, barazinë mes burrave dhe grave.

Shembull

Qëllimet e Parlamentit janë:

- praktikimi dhe inkurajimi i kërkimit ndërkulturor dhe ndërfetar;
- promovimi dhe eksperimentimi i edukimit ndërkulturor dhe ndërfetar;
- të nxisë dhe të ndihmojë takimin ndërkulturor dhe ndërfetar të nevojshëm për kërkimin dhe edukimin, për shembull duke lehtësuar takimin midis njerëzve të kulturave dhe feve të ndryshme (intervista, udhëtime studimore, konferenca) dhe duke zhvilluar rrjetin ekzistues të marrëdhënieve ndërkulturore dhe ndërfetare drejt një globale etika.

Transferimi

Në Die Quelle, në Austri, ndodhet selia e organizatës së quajtur Satsang, e drejtuar nga Motra Ishpriya e Sacré-Cœur Graz, në bashkëpunim me Motrën Gitti Linhart. Është një vend pushimi dhe takimi në rajonin e Stirisë, i hapur për këdo që kërkon një takim ndërfetar, një moment lutjeje të përbashkët, meditimi, leximi i temave ndërfetarë. Shoqata Satsang shoqëron ata që janë të interesuar në thellimin e feve tradicionale dhe janë në kërkim të absolutit dhe burimit të jetës, si dhe ndihmon këdo që ka nevojë për ndihmë, për të jetuar në mënyrë konkrete idealet e veta. Anëtarët e Satsang angazhohen:

- të rritet personalisht në nivel shpirtëror dhe në jetën e përditshme;
- për të ndihmuar në heqjen e pengesave të paragjykitimit dhe urrejtjes që ndajnë njerëzit nga njëri-tjetri;
- për të ndërtuar një marrëdhënie të dhembshurisë dhe të mirëkuptimit përtej kufijve të racës, gjuhës, kulturës dhe fesë.

A.9. LEVIZJA BOTËRORE PËR MIRËSJELLJE

Modeli

Ideja në bazë të (ËKM) ka lindur në Tokio në vitin 1997, kur “Lëvizja e Vogël e Mirësjelljes së Japonisë” ka mbledhur rreth një tavoline njerëz të vullnetit të mirë nga e gjithë bota. WKM u lançua zyrtarisht më 18 nëntor 2000 në Konferencën e 3-të ERM. Qëllimi i ERM-së është të frymëzojë individët drejt një mirësjelljeje më të madhe dhe të lidhë kombet për të formuar një botë më të mirë. Ata zhvilluan një program mësimor dhe një laborator i ideve.

Shembull

Pema e Miqësisë: Vizatoni një pemë në pjatë dhe përgatitni zemra letre me emrat e secilit fëmijë. Fëmijët mbyllin sytë dhe peshkojnë një zemër me emrin e një fëmije tjetër. Ata hapin sytë, lexojnë emrin në zemër dhe mendojnë për diçka të mirë që mund të bëjnë për partnerin. Pastaj e varin zemrën mbi një degë të mbuluar nga pema.

Tabela e ndjenjave: Përgatitni fytyra me shprehje të ndryshme (p.sh. të lumtura ose të trishtuara) dhe vendosni ato në tavolinë. Në radhë secili fëmijë tregon se si ndihet dhe – nëse dëshiron – shpjegon ndjenjat e veta. Trajtohet ndjenja, nëse nxënësi ka nevojë për ndihmë, për të parë se si mendojnë fëmijët e tjerë për atë që mund t’i ndihmojë, nëse është i trishtuar, i zemëruar apo çfarëdo gjëje tjetër.

Transferimi

Burimet për mirësjellje ofrohen për edukatorët në adresën:

<http://www.randomactsofkindness.org/educators>

A.10. PROJEKTI: KUSH KA FRIKË NGA KORRUPSIONI? (SHOQATA PETIT PHILISOPHY)

Projekti

Shoqata "Petit Philosophy" krijoi dhe zhvilloi një projekt me titull "Kush ka frikë nga korrupsioni?" në dymbëdhjetë shkolla fillore, për një total prej 122 nxënësve në vitin shkollor 2010-2011. Projekti përbëhet nga pesë seminare, në të cilat nxënësit kryesisht sqarojnë konceptin e korrupsionit, por edhe trajtojnë se si korrupsioni shkatërron shoqërinë, dinjitetin, dashurinë, miqësinë dhe familjen.

Metodologjitë dhe mjetet didaktike të zhvilluara përfshijnë prezantime të animuara në Poëerpoint me personazhe të kafshëve të krijuara posaçërisht (bufi Sofia, gaforrija Pal, rosa Ratka, dreri Malis, peshku Bibica). Personazhet e animuar, si dhe filozofët e animuar, tregimet dhe lojërat edukative janë të shkëlqyera për motivimin e fëmijëve. Personazhet u drejtojnë fëmijëve disa pyetje dhe mësuesit drejtojnë diskutimin që lind nga vetë pyetjet. Pjesa më e madhe e diskutimit bazohet në një përshtatje të dialogut Sokratik. Lojërat dhe tregimet synojnë gjithmonë një temë specifike dhe përdoren si një ndërthurje midis një diskutimi dhe një tjetri.

Qëllimi i çdo seminari të projektit është të nxisë një arsyetim mbi efektet e korrupsionit. Janë zhvilluar pesë seminare tematike:

1. "Më pëlqejnë vetëm ata që kanë një garazh të madh" (tema: korrupsioni kundër dashurisë);
2. "Do të të blej një akullore, që të jesh në anën time" (korrupsion kundër miqësisë);
3. "Paguani dhe do të keni një pagë të mirë" (korrupsion kundër shoqërisë);
4. "Do të të blej një lodër që ta dinë që të dua" (korrupsion ndaj familjes);
5. "Nëse e vini ne siklet atë person, unë do t'ju jap të gjitha letrat e mia" (korrupsion kundër dinjitetit).

Krijuesit e projektit janë Bruno Ćurko dhe Ivana Kragić, ndërsa ilustrimet janë kuruar nga Ida Sušić.

Fëmijët janë pyetur para dhe pas seminareve, për të parë nëse ata kanë ndryshuar mendim pas diskutimit. Qëllimi është të shohim nëse fëmijët e kuptojnë konceptin e korrupsionit dhe t'u shpjegojmë sa më qartë. Nxënësit kanë një moshë në të cilën ne fillojmë të kuptojmë konceptet abstrakte, siç është korrupsioni. Krijuesit e programit supozuan se fëmijët ishin të njohur me konceptin e korrupsionit, por nuk e kishin kuptuar plotësisht.

Për të sqaruar më mirë se si diskutimet janë udhëhequr, ne do të përshkruaj tani se si janë të organizuara këto seminare.

Seminari: Korrupsioni kundër dashurisë "

Seminari fillon me tregimin e Bukuroshes së fjetur në pyll. Një nga personazhet, Sofia, i kërkon fëmijëve të tregojnë historinë e saj. Mësuesi ndërpret tregimin në momentin kur princi dëshiron ta puthë bukuroshen e fjetur. Mësuesi ndryshon historinë: shtriga e keqe i premtun princit një qese të mbushur me ar nëse nuk e puth bukuroshen e fjetur. Princi pranon ofertën dhe largohet me qesen e mbushur me ar.

Në këtë pikë, Sofia i pyet fëmijët se çfarë po ndodh. Çfarë do të ndodhë me bukuroshen e fjetur? Çfarë është e gabuar në këtë finale?

Sofia fillon diskutimin duke pyetur nëse princi e do me të vërtetë bukuroshen e fjetur, në mënyrë që të nxisë një diskutim mbi rëndësinë e dashurisë në jetën e njeriut.

Fillohet më pas një lojë asociacionesh, zgjidhja e së cilës është "dashuria". Kjo lojë nuk është ideale për të nxitur përqendrimin e fëmijëve, por ju lejon të kuptoni më mirë kuptimin e fjalës "dashuri". Të ndihmuar nga mësuesi, fëmijët duhet të shpjegojnë se si arritën të zgjidhja e lojës.

Në fund, personazhet e animuar diskutojnë me fëmijët për llojet e ndryshme të dashurisë (për prindërit, miqtë, simpatinë, qytetin ku jetojnë etj.). Kur mbaron diskutimi, personazhet kthehen në historinë e princit që nuk e puthi Bukuroshen e Fjetur dhe u largua me ar. Mësuesi/ja propozon disa pyetje për t'i bërë fëmijët të mendojnë për të mirën dhe të keqen, drejtësinë dhe padrejtësinë, dobësinë njerëzore dhe përparësitë e individëve, zgjedhjen, arsyet dhe pasojat e zgjedhjes.

Nëpërmjet dialogut, fëmijët inkurajohen të diskutojnë për personazhet e ndryshme në histori, dhe ata duhet të vendosin se kush është me të vërtetë i keq. A është sjellja e shtrigës së keqe e justifikuar nga fakti se ajo është "e keqe" dhe nuk ka zgjedhje? Kush është me të vërtetë përgjegjës për gjumin e gjatë të bukuroshes së fjetur? Çfarë është e gabuar me këtë fund të historisë?

Fëmijët pak nga pak arrijnë në përkufizimin e korrupsionit vetë. Në këtë pikë vijon një sërë pyetjesh, bazuar në disa raste tipike të korrupsionit në jetën e përditshme. Pyetjet shërbejnë për të inkurajuar fëmijët të mbajnë një qëndrim personal kur ka korrupsion. Pyetjet duhet të jenë provokuese, për t'i drejtuar fëmijët në një dilemë morale, si p.sh.: "A do t'i bënit detyrat e shtëpisë për dikë tjetër nëse e shpërbleni veten me diçka që e dëshironi kaq shumë? A do t'u thoshit prindërve një gënjeshtër nëse dikush ju ofron diçka që ju pëlqen kaq shumë? A do t'i ofronit një personi diçka që ai dëshiron, për ta bërë atë të bëjë diçka kundër parimeve të tij? A keni marrë ndonjëherë një propozim për kompensim për të bërë diçka të gabuar? Si u sollë? Çfarë do të bënit sot?" Këto pyetje ngrenë disa pyetje që lidhen me korrupsionin dhe dilemat morale.

Kur fëmijët e kanë kuptuar mire konceptin e korrupsionit dhe u janë dhënë shembuj të shumtë të tij, ata janë në gjendje të kuptojnë edhe aspektet që lindin nga një dilemë morale: "Çfarë na solli në këtë situatë?"

Kështu që zgjedhjet tona përfshijnë njerëz të tjerë? Çfarë zgjedhje të bëni dhe pse? Si është e mundur të bindësh të tjerët se vendimi i tyre ishte i mirë apo i keq?"

Përpjekja më interesante për mësuesin mund të jetë të shpjegojë ndryshimin midis ryshfetit dhe pagës për një punë. Këtu tregimi i një historie mund të jetë një ndihmë e madhe për ta bërë dallimin të qartë dhe për të theksuar dëmin e shkaktuar nga korrupsioni. Mësuesi duhet të jetë në gjendje të kuptojë nëse ka tema apo situata interesante për grupin: për shembull, ai mund të pyesë se në cilën shkollë duan të shkojnë, pasi të përfundojë shkolla aktuale. Pasi studentët të kenë shprehur preferencën e tyre, mësuesi mund të pyesë se si do të ndiheshin ata nëse regjistrimi refuzohej sepse dikush, i cili kishte nota më të ulëta se ato të tyre, i kishte dhënë para drejtorit të shkollës për të qenë në gjendje të regjistrohej. Aplikacioni mund të përshtatet në një klub sportiv ose raste të tjera.

Kur një nxënës deklaron se nuk është në rregull të jepet ryshfet, mësuesi duhet të fillojë diskutimin për pasojat e ryshfetit, për shembull, dhënia ryshfet ndaj Drejtorit për t'u regjistruar në një shkollë të caktuar është jo vetëm e keqe për nxënësit të cilëve u refuzohet regjistrimi, por edhe për cilësinë e shkollës dhe vlerën e sistemit arsimor në tërësi. Është e rëndësishme që studentët të kuptojnë efektet e korrupsionit në dashuri, familje, miqësi dhe shoqëri në tërësi.

Gjatë seminarit mund të citohen disa fraza të njerëzve të famshëm: Benjamin Disraeli (të gjithë ne kemi lindur për dashuri), Gottfried Wilhelm Leibniz (të duash do të thotë të ndjesh kënaqësi për lumturinë e të tjerëve), Mahatma Gandhi (dashuria është fuqia më e fortë që bota mund të zgjedhë, por në të njëjtën kohë është edhe më e dobëta).

Këto citate u diskutuan me studentët. Fillimisht nxënësit duhet të sqarojnë se çfarë donte të thoshte filozofi (për të treguar se e kuptojnë citimin). Ata pastaj duhet të thonë nëse pajtohen apo jo me të, pa frikë se ka përgjigje të sakta ose të gabuara.

Mësuesi duhet të dijë të lidhë citatet me temën e seminarit. Për shembull: A e duam vërtet dikë nëse e trishtojmë për disa monedha?

Seminari duhet të shërbejë për të treguar se fëmijët e një moshe të caktuar janë të aftë të kuptojnë konceptin dhe pasojat e korrupsionit.

Te tjera:

- • Rezultatet e projektit u prezantuan nga Ivana Kragic në Konferencën e 15-të Ndërkombëtare të ICPIC në Korenë e Jugut (2011);
- • Një artikull mbi projektin, shkruar nga Bruno Curko dhe Ivana Kragic, është botuar në revistën "Metodicki ogledi" (Vol. 19, 2; pp.41-56).